

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

на тему: «Місцеві бюджети і проблеми їх формування в Україні»

Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу, ФМУПЗ-21-1 групи,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування
освітня програма «Управління публічними фінансами»

(підпис)

Давиденко Олександрі Василівни
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник

(підпис)

вчене звання)

Бедринець Мирослава Дмитрівна, к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь,

Керівник освітньо-професійної

Програми

професор

ступінь, вчене звання)

(підпис)

Гордей Оксана Дмитрівна, д.е.н.,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий

Допущено до захисту рішенням кафедри публічних фінансів

протокол від «23» 01 2023 № 9

Завідувач кафедри

с.н.с., доцент

ступінь, вчене звання)

(підпис)

Коляда Тетяна Анатоліївна, к.е.н.,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий

Реєстрація № 1 17.01.2023 перзот
 (дата) (підпис відповідальної особи)

Результати
 перевірки до захисту 23.11.2022 Хміль
 доопрацювання) (дата) (до захисту, підпис)

Результат
 захисту 5/відмінно 07.02.2023 Хміль
 (оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: Хміль Ковальова Г.О.
 (підпис)(ініціали, прізвище)

Члени комісії:

БС
 (підпис)

О
 (підпис)

Хміль
 (підпис)

Гордей О.Д.
 (ініціали, прізвище)

Кашера Т.А.
 (ініціали, прізвище)

Бедрикеев М.В.
 (ініціали, прізвище)

Шеніченко В.Ю

секретар

перзот

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Зміст випускної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	26		Голова Ковальова І.О. Гордей О.Д. Член комісії Камеда Т.А.
2. Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	9		Безриченко М.Д. Секретар Шепиленко В.Ю.
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	45		

Оцінювання кваліфікаційної роботи науковим керівником - 45 балів.

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підписи)
90	A	5 (відмінно)	07.08.2023	Ковальова І.О. Гордей О.Д. Камеда Т.А. Безриченко М.Д. Шепиленко В.Ю.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	3 (задовільно)
60-69	D	2 (незадовільно)
50-59	E	
35-49	FX	

Факультет Фінансів та цифрових технологій

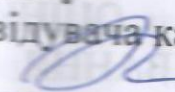
Кафедра фінансів

Публічних

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Освітньо-професійна програма «Управління публічними фінансами»

Затверджую

В.О. завідувача кафедри публічних фінансів
 Тетяна КОЛЯДА

« 13 » січня 2022

Завдання на кваліфікаційну роботу (проект)

здобувачу вищої освіти

Давиденко Олександри Василівни

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

Місцеві бюджети і проблеми їх формування в Україні

Затверджена наказом ректора від «28» грудня 2021 р. № 106

2. Строк здачі закінченої роботи

30.11.2022

Метою роботи є дослідження теоретичної бази місцевих фінансів з метою формування основ їх удосконалення та розвитку у контексті реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади.

Об'єктом дослідження є фінансові ресурси, а суб'єктами – органи влади та територіальні громади

Предметом дослідження виступає процес формування місцевих фінансів і виявлення проблем їх розвитку.

Інформаційною базою дослідження були Конституція України, законодавчо-нормативні акти з питань місцевих фінансів, монографії, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних дослідників, матеріали наукових та науково-практичних конференцій тематики, яка досліджується, статистичні дані офіційних сайтів, підсумкові звіти, результати самостійних досліджень проведених автором, Інтернет - ресурси.

4. Вихідні дані до роботи законодавчо-нормативні акти, офіційні джерела статистики, наукова періодика, монографічні джерела, Інтернет - ресурси тощо.

5. Перелік графічного матеріалу таблиці, схеми, рисунки

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом)

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ

1.1. Економічна сутність та еволюція розвитку місцевих фінансів

1.2. Теоретичні засади структуризації фінансових відносин органів місцевого та регіонального самоврядування

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ДОХОДІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНИХ УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз формування джерел фінансування видатків місцевих бюджетів

2.2. Аналіз обсягу, структури доходів регіональних бюджетів

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗШИРЕННЯ БАЗИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1	Підготовка 100 % кваліфікаційної роботи та подання її на перевірку науковому керівнику	18.11.2022 р.	15.11.2022 р.
2	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника та подання її на повторну перевірку	25.11.2022 р.	24.11.2022 р.
3	Попередній захист кваліфікаційної роботи	28-30.11.2022 р.	28.11.2022 р.
4	Надання кваліфікаційної роботи для перевірки на плагіат	20-28.12.2022 р.	20.12.2022 р.
5	Отримання відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи	20-23.01.2023 р.	20.01.2023 р.
6	Рецензування кваліфікаційної роботи	24-26.01.2023 р.	24.01.2023 р.
7	Захист кваліфікаційної роботи	7-8 лютого 2023 р.	7-8 лютого 2023 р.

8. Дата видачі завдання «10» 01 2022.

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проекту)

_____ (підпис)

Бедринець М.Д.
(прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми

_____ (підпис)

Гордей О.Д.
(прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

_____ (підпис)

Давиденко О.В.
(прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Місцеві фінанси і проблеми їх формування в Україні

Назва випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

Метою роботи є дослідження теоретичної бази місцевих фінансів з метою формування основ їх удосконалення та розвитку у контексті реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади.

Завданнями роботи є:

- дослідити економічну сутність та еволюцію розвитку місцевих фінансів;
- узагальнити теоретичні засади структуризації фінансових відносин органів місцевого та регіонального самоврядування;
- проаналізувати формування джерел фінансування видатків місцевих бюджетів;
- провести аналіз обсягу, структури доходів регіональних бюджетів;
- розробити напрями розширення бази формування місцевих фінансів.

Предметом дослідження процес формування місцевих фінансів і виявлення проблем їх розвитку.

Об'єктом дослідження є фінансові ресурси

Базою дослідження виступає Міністерство розвитку громад і територій України, Міністерство фінансів України.

За результатами дослідження сформульовані теоретичні узагальнення, практичний аналіз та пропозиції можуть бути використані для вдосконалення доходної частини державного бюджету України.

Під час написання роботи застосовувались такі загальнонаукові методи, як: теоретичне узагальнення, порівняльний, графічний та аналітичний аналіз, синтез, групування, систематизація, індукція, дедукція, наукова абстракція.

Кваліфікаційна Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 44 сторінки, містить 15 рисунків, 1 таблиць та 1 додаток. Список використаних джерел складається з 45 найменувань.

Ключові слова: Місцеві фінанси, місцеві бюджети, фінанси, доходи місцевих бюджетів, видатки місцевих бюджетів.

Рік виконання кваліфікаційної роботи - 2022

Рік захисту роботи - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ.....	6
1.1. Економічна сутність та еволюція розвитку місцевих фінансів... ..	6
1.2. Теоретичні засади структуризації фінансових відносин органів місцевого та регіонального самоврядування.....	13
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ДОХОДІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНИХ УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ.....	19
2.1. Аналіз формування джерел фінансування видатків місцевих бюджетів.....	19
2.2. Аналіз обсягу, структури доходів регіональних бюджетів... ..	29
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗШИРЕННЯ БАЗИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ.....	40
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49
ДОДАТКИ.....	55

ВСТУП

Актуальність теми. Втілення реформи децентралізації у практичну діяльність різних регіонів зумовлює прискорення темпів наукового оновлення вже існуючих методів та технологій самоврядування і інноваційних умов його реалізації на базовому рівні. Саме тому органи місцевого самоврядування мають нові повноваження та відповідальність, яка потребує значної уваги щодо змісту діяльності, розширення організаційних і економічних функцій цих органів, здійснення переходу регіональних економік на економіку, яка діє можливість набуття нових знань та компетенцій задля діяльності в умовах фінансової децентралізації.

Відносини фінансового характеру місцевого самоврядування та органів державного управління, основних суб'єктів муніципального господарювання, жителів регіону та усіх зацікавлених сторін, які стосуються створення процесів формування, розвитку та використання їх фінансового потенціалу базуючись на основі принципів системного управління задля досягнення цілей і завдань фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку, повинні реалізовуватись у системі управління місцевими фінансами.

Сама система місцевих фінансів відрізняється тим, що має багато елементів, своєю складністю, взаємозалежністю та інтегрованістю її основних складових. Вона потребує подальшого підвищення її потужності, яке полягає у продукуванні і нарощуванні фінансових ресурсів у нових умовах господарювання. Разом з тим, подальшого інноваційного, організаційного та структурно-управлінського впорядкування. Підвищення якісного стану, інституційної регулятивності і теоретико - методичної спроможності ОМС вирішувати свої завдання за наслідками реформування та фінансової децентралізації.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Як окрема науково-практична складова місцеві фінанси вивчались вченими ще у XIX ст. Більшість з цих досліджень здійснено із позиції економічної науки. До таких вчених

віднесемо: О. Василика, В. Базилевича, П. Юхименка, В. Федосова, С. Юрія, О. Круш, В. Кравченко та ін.

Разом з тим дане питання було частково досліджено такими вченими як: А. Сміт, К. Штейн, Л. Штейн, Р. Гнейст, А. Вагнер та ін. Вони досліджували господарство територіальних громад, відзначали необхідність надання їм автономії, зокрема у сфері фінансів.

Водночас сучасні умови децентралізованого управління вимагають формування теоретико - методичного підґрунтя місцевих фінансів, яке даватиме змогу повною мірою розкрити роль та можливості органів місцевого самоврядування щодо розвитку власних фінансових ресурсів.

Метою роботи є дослідження теоретичної бази місцевих фінансів з метою формування основ їх удосконалення та розвитку у контексті реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади.

В процесі виконання дипломної роботи, були поставлені та виконанні наступні завдання:

- дослідити економічну сутність та еволюцію розвитку місцевих фінансів;
- узагальнити теоретичні засади структуризації фінансових відносин органів місцевого та регіонального самоврядування;
- проаналізувати формування джерел фінансування видатків місцевих бюджетів;
- провести аналіз обсягу, структури доходів регіональних бюджетів;
- розробити напрями розширення бази формування місцевих фінансів.

Об'єктом дослідження є процес формування місцевих бюджетів в Україні.

База дослідження. Міністерство фінансів України, Державна податкова служба України

Предметом дослідження виступає процес формування місцевих фінансів і виявлення проблем їх розвитку.

Методи дослідження. Під час написання роботи застосовувались такі загальнонаукові методи, як: теоретичне узагальнення, порівняльний,

графічний та аналітичний аналіз, синтез, групування, систематизація, індукція, дедукція, наукова абстракція.

Інформаційною базою дослідження були Конституція України, законодавчо-нормативні акти з питань місцевих фінансів, монографії, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних дослідників, матеріали наукових та науково-практичних конференцій тематики, яка досліджується, статистичні дані офіційних сайтів, підсумкові звіти, результати самостійних досліджень проведених автором, Інтернет - ресурси.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що одержані в кваліфікаційній (дипломній) роботі результати можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях стосовно визначення перспектив розвитку місцевих фінансів в Україні у контексті їх формування і розширення бази місцевих бюджетів, що мають практичне значення та спрямовані на поглиблення реформи децентралізації задля забезпечення сталого розвитку територіальних громад.

Апробація результатів роботи здійснена шляхом публікації тезисів на у 2022 році.

Структура дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 44 сторінки, містить 15 рисунків, 1 таблиць та 1 додаток. Список використаних джерел складається з 45 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ

1.1. Економічна сутність та еволюція розвитку місцевих фінансів

Історія розвитку місцевих фінансів є багатовіковою і сягає в своїх витоках ще часів Київської Русі. Основними напрямками розвитку місцевих фінансів є вивчення загальновідомих теорій на яких вони базуються.

Розвиток місцевих фінансів характеризувався певними ідейно - теоретичними засадами, що формувались протягом тривалого періоду часу
рис. 1.1.

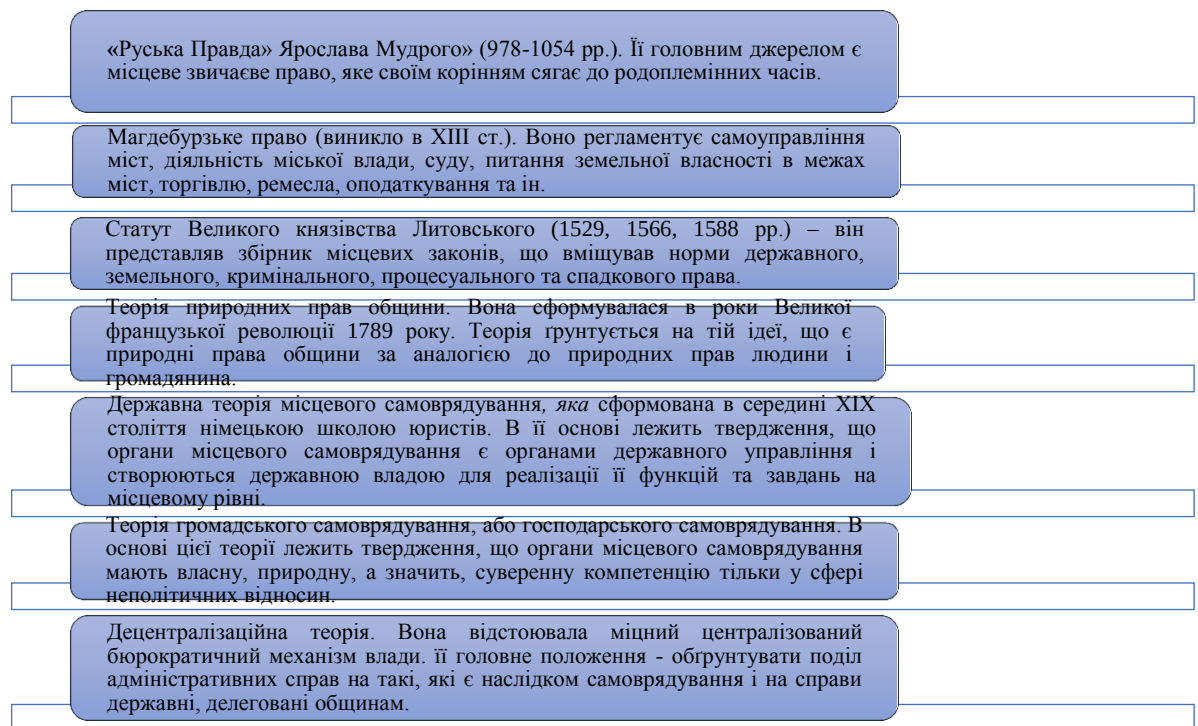

Рис. 1.1. Основні теорії розвитку місцевих фінансів [20]

Джерело: створено автором на основі [3]

Так як людина є соціальною істотою, то, як правило, вона живе в територіальних громадах. Згідно Конституції України, під «територіальною громадою» розуміють штучний союз людей за ознакою мешкання, які проживають в селах, селищах, містах, областях, землях, округах, губерніях

тощо» [1]. Кожна із цих територіальних громад має свої особливості, власні потреби та справи тощо. Ці потреби та справи є основою для здійснюють витрат. Виходячи із обсягу необхідних їм витрат здійснюється формування фондів фінансових ресурсів. Таким чином, вона ініціює економічні відносини, які пов'язані із перерозподілом фінансових ресурсів, які здійснюються з метою задоволення певних місцевих потреб та спрямовуються на вирішення місцевих справ [1]. Зауважимо, що територіальна громада є основою функціонування місцевих фінансів.

Основною причиною виникнення місцевих фінансів є саме створення територіальних громад. Іншою причиною є поява фінансів в цілому. Вони виникли із початком розвитку товарно-грошових відносин, створення держави та штучних союзів людей. При цьому розвиток товарно-грошових відносин, є необхідною умовою існування місцевого фінансового господарства чи місцевих фінансів. Проте, як свідчить історичний досвід, створення держави, не було обов'язковою умовою їх існування [2, с. 28].

Місцеве фінансове господарство громадських союзів є більш стародавнім за своїм походженням, а ніж державне господарство. Звертаючись до історичних подій даної тематики можна відмітити таку тенденцію, що ще у ті давні епохи, коли перед державною владою стояло лише виключне завдання охорони країни від зовнішнього ворога вже були згадки щодо піклування про внутрішній благоустрій, місцеві громади проявляли турботи щодо задоволення, тих проблем і потреб внутрішнього життя» [3, с. 35].

Серед основних суспільних потреб існують також потреби, які не може задовольнити ані держава, ні приватні особи, ані вільні договірні союзи. Через це виявляється неможливість виключення будь-кого із споживання або виникають труднощі врахування певних місцевих особливостей і умов життя населення, в т.ч. відсутність примусової фіскальної влади тощо.

Саме тому в державі розвивається із падінням феодально - цехового ладу середніх століть, ідея абсолютизму, яка представляє несприятливе

середовище для належного розвитку місцевого господарства. Але із переходом у XIX ст. виникає велика необхідність децентралізації у виконанні частини державних функцій. Це реалізується шляхом залучення широкої участі місцевих союзів до сучасного ладу правомірної держави та дає змогу розвитку її діяльності на користь свободи особистості та громадськості [4, с. 48].

Залишається актуальним на сьогодні вивчення місцевих фінансів, їх історичних засад розвитку теорії та практики, що дозволить глибше сприймати їх сутність.

Протягом XIX ст. теоретичне тлумачення сутності «місцевих фінансів» неодноразово змінювалося. На наш погляд, формування науки про місцеві фінанси відбувалось у такі етапи, що демонструє табл. 1.1:

Таблиця 1.1

Етапи розвитку місцевих фінансів

I етап (кін. XIX – поч. XX ст.)	На даному етапі набуло поширення визначення поняття «місцеві фінанси як «місцевого фінансового господарства адміністративних одиниць чи як сукупності матеріальних засобів, які є в розпорядженні цих одиниць задля досягнення їхньої мети. Цей термін почав вживатись поряд з терміном «державне фінансове господарство», яким позначалися державні фінанси. Започаткували цей етап німецькі економісти, такі як: К. Рау, Л. Штейн, А. Вагнер, які і запропонували дане поняття.
II етап – кін. 30-х рр. XIX ст.	Поняття «місцеві фінанси» визначали як поняття «місцеві фінанси СРСР» та його було ототожнено із визначенням місцевих бюджетів.
III -й етап - поч. 50-х рр.	Продовжувало існувати поняття «місцеві фінанси в СРСР» під якими розуміли фінанси місцевого господарства та місцевих органів влади, яка є складовою частиною єдиної системи фінансів СРСР.
IV - етап поч. другої половини 50-х рр.	Як зазначалось у радянській фінансовій літературі «місцеві фінанси - це явище, яке властиве капіталістичним державам чи країнам «третього світу». Зокрема, на думку К. Я. Чижова: «Під місцевими фінансами капіталістичних країн зазвичай розуміють видатки і доходи місцевих органів влади та підвідомчих їм підприємств і організацій».
V – кін. 50-х – поч. 60-х рр.	В ін. радянській літературі на той час стає домінуючим підхід щодо визначення сутності «місцевих фінансів як системи економічних відносин базисного характеру. Це відображається у нових підходах щодо визначення їх суті як фінансів капіталістичних країн та країн, що розвиваються.
VI - 90 рр.	У фінансовій літературі країн СНД в цілому визнається факт наявності місцевих фінансів у кожній із фінансових системах нових незалежних держав. Як правило, ряд авторів на заміну терміну «місцеві фінанси» використовують такі поняття, як: регіональні фінанси, територіальні фінанси, місцеві (регіональні) фінанси та ін. Деякі із них підкреслюють, що місцевих фінансів у фінансовій системі СРСР не існувало, що вказує на новизну цього елементу у сучасній фінансовій системі. Разом з тим, безпідставно і далі стверджується, що суть загальнодержавних та місцевих фінансів є однаковою.
VII – 2000 рр. і дотепер	Поняття місцеві фінанси є синонімом поняття фінанси місцевих органів влади. Синонімами поняття фінанси місцевих органів влади є такі як: муніципальні (комунальні) фінанси, фінанси ОТГ, фінанси комуни, фінанси общини, фінанси муніципального утворення, фінанси штату, фінанси міста, області, району, села, селища і ін.

Джерело: створено автором на основі [4]

Разом з тим, виникає необхідність у вивченні місцевих фінансів, яка продиктована існуванням причинно-наслідкових зв'язків між публічними фінансами і процесами децентралізації, що відображається у історичному аспекті.

Зокрема переважна більшість вчених розглядають «місцеві фінанси» як виключно економічну категорію, що на наш погляд є вірним твердженням. Місцеві фінанси і фінанси держави, в т.ч. підприємств, домогосподарств являються економічними поняттями і функціонують згідно до базових законів держави.

В залежності від рівня використання та територіального устрою держави, їх виокремлюють як: державні фінанси, обласні фінанси, муніципальні фінанси міста, району, селища, фінанси домогосподарств (залежно), фінанси громади. В Україні вирізняють фінанси територіальної громади (комунальні фінанси), фінанси АРК, фінанси областей (м. Києва і Севастополя) згідно побудови бюджетної системи та територіального устрою [5, с. 56].

На протязі останнього десятиріччя науковці практично одностайні у визначенні поняття місцеві фінанси в частині, що вони є певною системою.

Об'єктом місцевих фінансів є фінансові ресурси, а суб'єктами – органи влади, органи місцевого самоврядування та територіальні громади. Дана система включає відносини щодо формування, розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів, які акумулюються задля реалізації функцій і завдань органів місцевого самоврядування.

У частині законодавчо – нормативного забезпечення в Україні поняття «місцеві фінанси» досі не виокремлено. Хоча активно розробляється, дискутується в наукових колах більше 10 років.

Зауважимо, що це можна спостерігати починаючи від досліджень класиків вітчизняної теорії державних фінансів, таких як О. Василик, і закінчуючи дослідженнями останніх років. Під ним розуміють сукупність форм та методів створення фондів грошових коштів, як систему

формування, перерозподілу і використання грошових та ін. фінансових ресурсів, щодо виконання функцій і завдань органів місцевого самоврядування тощо. Саме така інтерпретація визначена у працях переважної частки вчених (Додаток А) [2, с. 37].

Пріоритетним завданням та основною невід’ємною функцією органів місцевого самоврядування стає системне управління фінансами регіону. Дана система як об’єкт управління має складатись з відносно самостійних підсистем [13, с. 125]:

- підсистеми формування і нарощування фінансового потенціалу;
- підсистеми фінансових ресурсів;
- підсистеми місцевого бюджету.

Як зазначалось раніше, місцеві фінанси є системою. На наш погляд систему місцевих фінансів і їх склад наведено на рис. 1.2.

Рис. 1.2 Складові системи місцевих фінансів

Джерело: створено автором на основі [12]

Ці ланки однієї системи пов'язані між собою тісними зворотними і прямими зв'язками, які відображають сутність, зміст і тип системних відносин. Слід зауважити, що до системи місцевих фінансів можна

віднести внутрішнє і зовнішнє їх середовище.

Разом з тим виникає необхідність виокремлення суб'єктно - об'єктної структури відносин в управлінні місцевими фінансами України, яку демонструє рис. 1.3. [14, с. 86]

Як видно з даного рисунку до суб'єктів базового (нижчого) рівня відносимо територіальні громади; сільські, селищні, міські ради, районні і їх виконавчі органи; органи самоорганізації населення. Вони здійснюють прямий вплив на формування і розподіл фінансових ресурсів на місцевому рівні, що акумулюються в місцевих бюджетах.

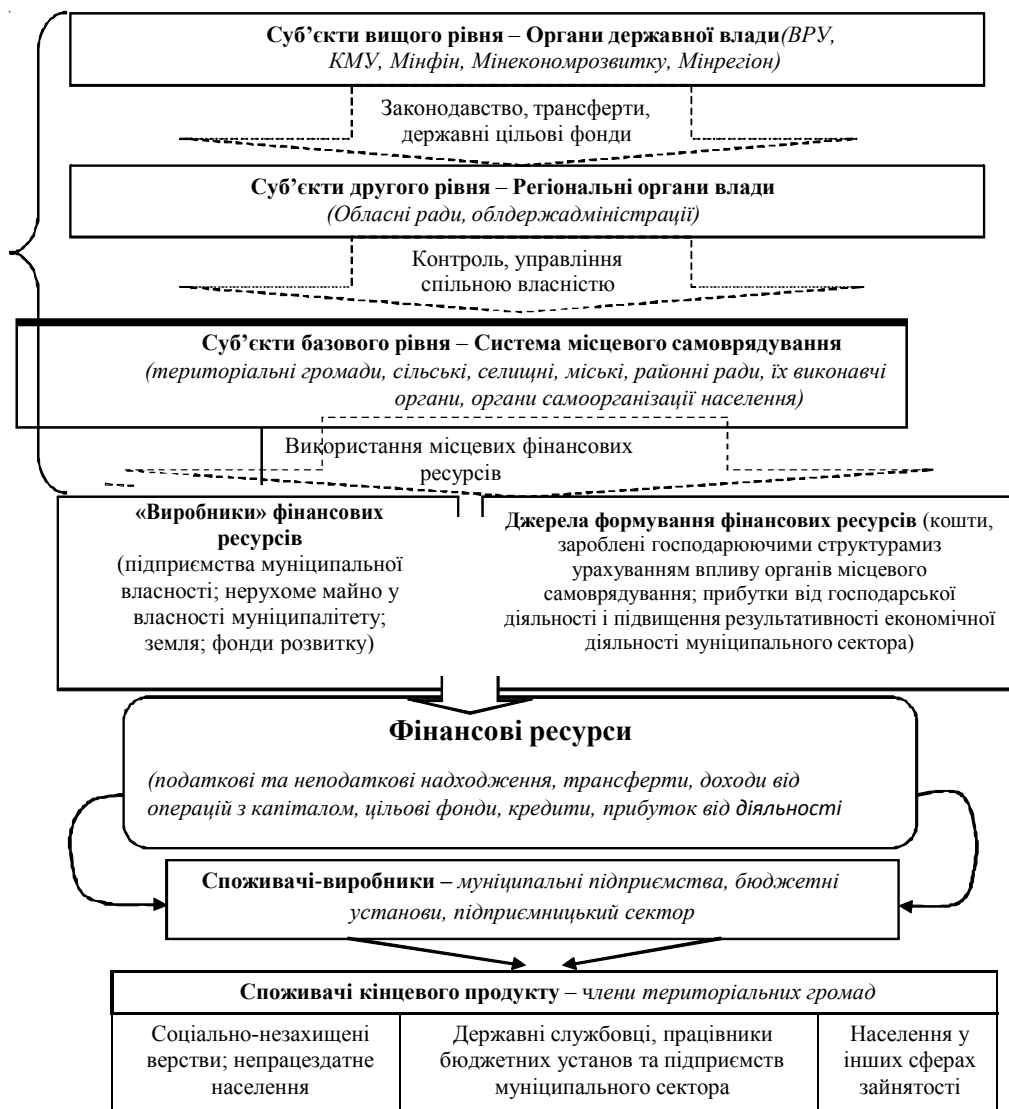

Рис.1.3 Суб'єктно - об'єктна структура відносин в управлінні місцевими фінансами України

Джерело: створено автором на основі [14]

Зміст цих повноважень суб'єктів управління показує, що їхня існуюча рівневість у сфері управлінні місцевими фінансами значно обмежує можливості їх розвитку. Негативним є потужний вплив із боку суб'єктів вищого та регіонального рівнів [12, с. 55].

Суб'єкти регіонального рівня не мають достатньої взаємодії із ОМС муніципалітетів і виконують роль посередника у відносинах між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування. В т.ч. здійснюючи контроль над діяльністю останніх.

Унаслідок реформування і децентралізації влади функції ОМС у системі управління місцевими фінансами стали набагато ширшими і потребують уточнення, більш детального вивчення, поглиблення, систематизації та генерування задля формування дієвого їх впливу на реалізацію вже існуючих та створення нових можливостей щодо підвищення фінансової незалежності регіонів [15, с. 49].

Фінансовий потенціал регіону створює складну соціально-економічну, функціональну та організаційно – інституційну структуру. До неї відносимо такі елементи як: місцевий бюджет, фінансові ресурси, взаємозалежність і взаємозв'язки між суб'єктами формування та управління, що раціонально упорядковує і організовує ділові відносини фінансового середовища регіону.

Саме така структура характеризує систему місцевих фінансів як самостійну підсистему на місцевому рівні.

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, зауважимо, що точки зору на поняття «місцеві фінанси» в науковців різняться як це загальновідомо в фінансовій науці. На наш погляд, під ними розуміють сукупність фінансових ресурсів, які створюються, розподіляються і використовуються на місцевому рівні для належного виконання функцій ОМС, як власних так і переданих. Місцеві фінанси створюють певну складну систему, яка є невід'ємною частиною публічних фінансів і взаємодіє з нею на всіх рівнях функціонування.

1.2. Теоретичні засади структуризації фінансових відносин органів місцевого та регіонального самоврядування

Як правило, в Україні, не розподіляють територіальні фінанси на місцеві та регіональні. Загальну сукупність фінансів, які зосереджено на рівні місцевих органів влади розглядають як поняття «місцеві фінанси». На наш погляд, такий поділ є доцільним. Вони охоплюють фінанси первинних територіальних утворень будь-якої держави та регіональні – вторинних штучних. Завдання, функції і повноваження їх органів влади завжди різняться між собою та відрізняються своїм рівнем [4, с. 45].

Загальновідомо, що до складу територіальних фінансів входять місцеві і регіональні фінанси, які входять до складу публічних (державних) фінансів [16, с. 40].

В основу цієї системи фінансів входять місцеві та регіональні бюджети, що представляють собою територіальні бюджети України. В державі всі бюджети, окрім Державного, розглядають як місцеві. Це стало традицією вже декількох століть.

Зокрема, на думку, С. Котляревського: «місцевий бюджет – це бюджет різних місцевих одиниць: обласних, губерньських, повітних, волосних, міських, окружних і районних» [4, с. 80].

На нашу думку, поняття «фінанси органів місцевого самоврядування» це сукупність фінансових ресурсів, які спрямовуються на виконання функцій та завдань ОМС (власних і делегованих). Як правило, до них відносять: місцеві бюджети, місцеві позики та фінанси органів самоорганізації населення, які створено на місцевому рівні. Щодо фінансів органів регіонального самоврядування, то тут така ж структура, як і в фінансів ОМС, але вони існують на регіональному рівні.

Наразі невелика кількість наукових доробків щодо сутності певних елементів системи регіональних і місцевих фінансів обумовлює необхідність їх розкриття. Варто розглянути їх внутрішню побудову, що і демонструє рис. 1.4. [16, с. 39]. Кожний із цих елементів потребує більш ретельного

вивчення.

Перш за все, слід розглянути таке поняття як «фінанси комунальних підприємств, організацій та установ» на обох рівнях.

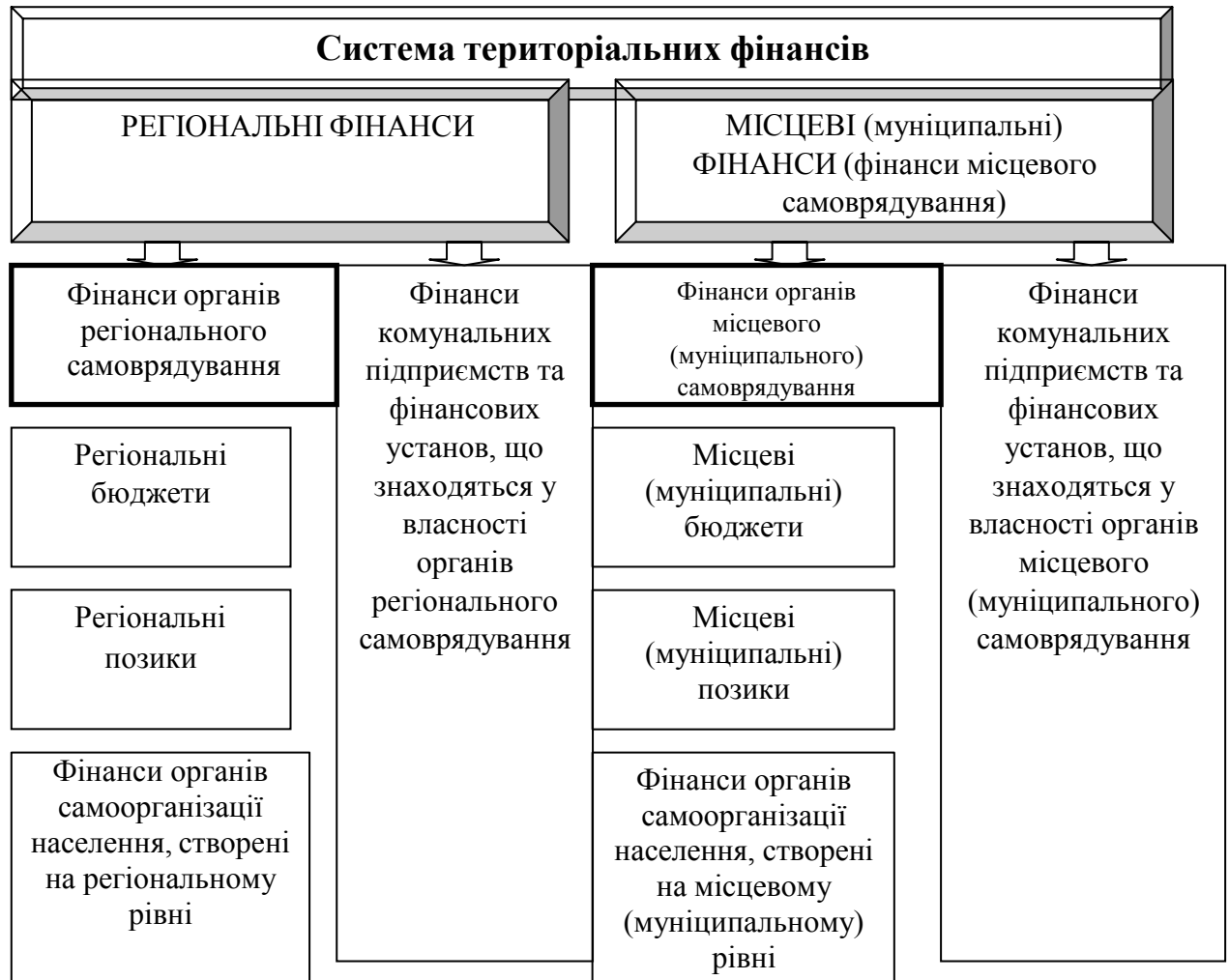

Рис. 1.4. Внутрішня будова системи місцевих та регіональних фінансів

Джерело: [4]

Так, під даним поняттям, як правило, розуміють «економічні відносини між органами місцевого та регіонального самоврядування, юридичними особами та іншими суб'єктами, пов'язані з розподілом та перерозподілом частки вартості створеного продукту шляхом формування децентралізованих фінансових ресурсів з метою задоволення потреб населення у суспільних

благах» [4, с. 63].

Наступним елементом цієї системи фінансових відносин є «фінанси органів самоорганізації населення під якими розуміють економічні відносини між органами самоорганізації населення, органами місцевого та регіонального самоврядування, фізичними та юридичними особами, пов'язані з формуванням децентралізованих фінансових ресурсів з метою задоволення потреб населення у суспільних благах» [4, с. 64].

Ці фінанси були створені на місцевому (муніципальному) рівні в Україні та існують давно. Вони регулюються на основі чинного законодавства, а саме: Закону України «Про органи самоорганізації населення» [17]. За цим Законом домові комітети перереєстровані в органи самоорганізації населення. Органи самоорганізації населення працюють на громадських засадах, що відповідає рисам громадських організацій. Беруть участь в рішенні місцевих справ та сприяють наданню суспільних благ населенню. Фінансовою основою діяльності такого органу відповідно до вимог чинного законодавства відносять (рис. 1.5):

Рис. 1.5 Фінансова основа органів самоорганізації населення

Джерело: [4]

Окремою ланкою у структурі органів місцевого і регіонального самоврядування виділяються цільові фонди. Вони створюються та здійснюють свою діяльність, в т.ч. фінансуються відповідно до чинного законодавства.

Саме тому, важливо, щоб ця діяльність була прозорою на рівні місцевого та регіонального самоврядування та усі норми, які є аналогічні до бюджетного фінансування розповсюджувались і на цю сферу (рис. 1.6):

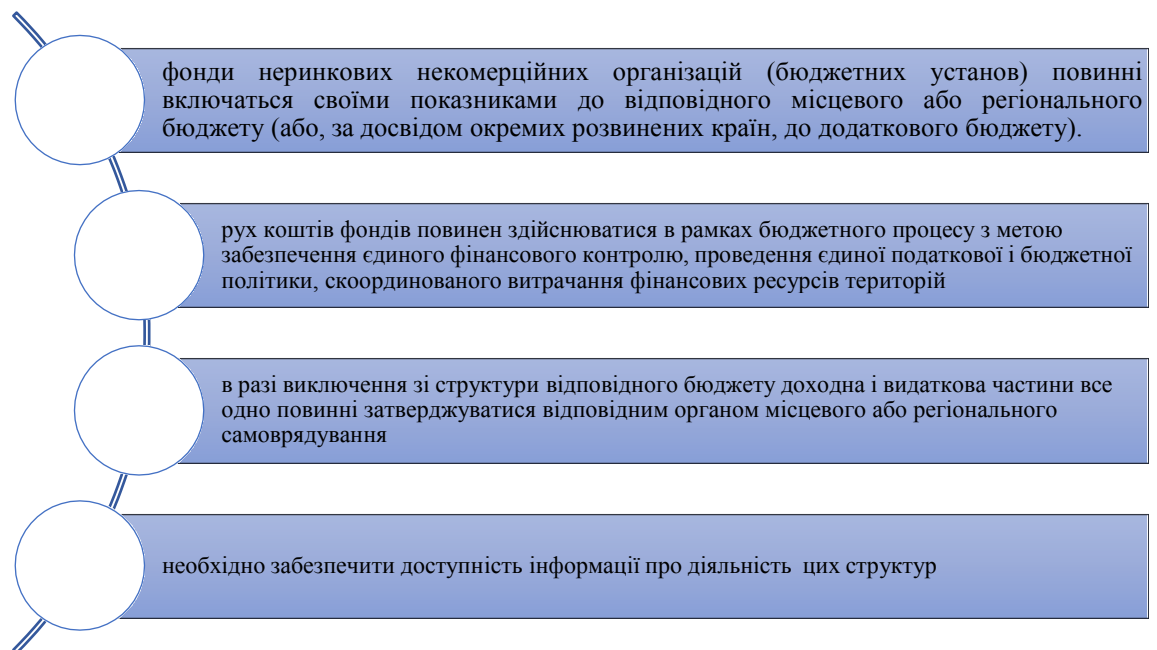

Рис. 1.6 Основні правові норми підсистеми цільових фондів місцевих та регіональних фінансів

Джерело: створено автором на основі [15]

При цьому мають бути чітко заявлені цілі витрачання фінансових ресурсів, а також проведена ув'язка їх з ін. напрямками діяльності відповідного органу місцевого чи регіонального самоврядування. Це дасть можливість населенню територіальної громади через представницьку владу впливати на процес ухвалення рішень про їх фінансову діяльність, на визначення пріоритетних напрямків витрачання фінансових ресурсів. Така процедура збільшить ступінь задоволення потреб жителів відповідних територіальних одиниць [4, с. 68].

Наступним елементом, який необхідно розглянути є фінансова діяльність бюджетних установ. Вони фінансуються за рахунок переважно коштів відповідних бюджетів та входять до складу бюджету і їх власні надходження.

Наступна ланка, яка буде розглянута – це фінанси комунальних підприємств, організацій та установ, які знаходяться у власності органів регіонального та місцевого (муніципального) самоврядування [4, с. 68].

В цілому зауважимо, що дане поняття визначають як систему грошових, обмінно-розподільчих відносин, які спрямовані на формування, розподіл і використання грошових фондів підприємств для реалізації їх цілей та завдань на усіх стадіях життєвого циклу.

Місцеві позики - це форма мобілізації позичкових фінансових ресурсів на принципах платності, поворотності, строковості, які надаються ОМС із метою забезпечення суспільних благ.

Регіональні позики - це форма мобілізації позичкових фінансових ресурсів на принципах поворотності, строковості та платності органами регіонального самоврядування з метою забезпечення надання останніми суспільних благ [4, с.70].

Вони виступають основними формами комунального кредиту.

Лондар С.Л. та Тимошенко О.В. характеризують його «як фінансовий інструмент, який використовується органом місцевого самоврядування у взаємовідносинах з юридичними і фізичними особами з приводу поворотного, строкового, платного отримання фінансових ресурсів для вирішення соціально-економічних програм місцевого значення» [18, с. 56].

Щодо визначення місцевих запозичень, українські науковці майже одностайні, його дає Бюджетний кодекс України: «місцеві запозичення – операції, пов’язані з отриманням коштів на умовах повернення, платності та строковості, в результаті яких з’являються зобов’язання перед бюджетом, та операції, пов’язані з поверненням цих коштів до бюджету» [19].

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, була досліджена побудова

регіональних та місцевих фінансів і основа фінансових взаємин між ними. Система регіональних та місцевих фінансів має бути побудована за принципами субсидіарності у наданні суспільних благ, територіальної і часової відповідності споживачів суспільних благ платникам податків, на основі обґрунтування потреб в суспільних благах, максимальної диверсифікації доходів, достатності податкових повноважень, обмеженого впливу фінансового вирівнювання з «центру», договірних відносин, забезпечення конкурентних умов між виробниками суспільних благ, максимального залучення населення. На наш погляд, це створить умови для розвитку місцевих та регіональних фінансів, та ОМС в єдино можливих для цього умовах – умовах децентралізації.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ДОХОДІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНИХ УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз формування джерел фінансування видатків місцевих бюджетів

Процес децентралізації розпочався в Україні в 2014 році. Основна мета даного явища полягала у забезпечення фінансової самостійності у формуванні фінансових ресурсів та прийнятті управлінських рішень місцевими органами самоврядування. Для забезпечення поставленої мети були визначені наступні завдання[20]:

1.укрупнення територіальних громад України на добровільній основі з метою підвищення ефективності взаємодії органів місцевого самоврядування

2.формування територіальних громад, які в подальшому змогли б підвищити рівень соціально-економічного розвитку, надання різного роду послуг (соціальних та адміністративних) населенню громади, зростання ефективності формування та використання бюджетних коштів територій

3.створення умов для подальшого вдосконалення органів місцевого самоврядування з точки зору прийняття управлінських рішень.

Для оцінки ефективності впровадження реформи децентралізації на території України варто в першу чергу провести аналіз основних показників організації бюджетного процесу на місцевому рівні: доходів та видатків територіальних об'єднань. В процесі дослідження варто виокремити групи доходів, які чинять найбільший вплив на формування фінансової спроможності територіальних громад, особливості їх формування та подальшого використання.

За даними Міністерства розвитку громад та територій України доходи місцевих органів самоврядування формуються у переважній більшості за

рахунок податкових платежів із різним рівнем централізації розподілу.

Доходи

бюджетів місцевих органів влади відображені на рисунку 2.1.

Рис.2.1. Структура доходів місцевих бюджетів станом на 2016-2021 роки, млрд грн

Джерело: [21]

Структура доходів бюджетів місцевих органів самоврядування демонструє високу питому вагу податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). У ході аналізу варто виділити наступні особливості:

-частка податку на доходи фізичних осіб має найбільший вплив на формування доходів місцевих бюджетів: з 2016 по 2017 роки приріст становив 12%, з 2018 по 2021 рік розмір податку коливався в межах від 79 до 83% від загального обсягу доходів.

-оскільки ПДФО є загальнодержавним податком, його розподіл залежить від рівня централізації. Тобто даний податок виявляє залежність місцевих органів самоврядування від особливостей державного розподілу. Зменшення його частки у доходах призведе до втрат фінансової спроможності органів місцевого самоврядування.

-місцеві органи влади не мають впливу на розмір очікуваного доходу від ПДФО, однак у повному обсязі здійснюють його розподіл для виконання власних та делегованих повноважень.

За умов воєнного стану в Україні існує ряд факторів, які можуть мати негативний вплив на подальше формування податку на доходи фізичних осіб (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Фактори, які мають вплив на формування ПДФО за умов воєнного стану в Україні

Фактори впливу	Економічні наслідки
Міграція трудового населення поза межі України	Скорочення доходів місцевих органів самоврядування
Міграція трудового населення у межах України	Нерівномірний розподіл ПДФО між бюджетами місцевого самоврядування, виникнення структурних диспропорцій, потреба у фінансовому вирівнюванні
Руйнування виробничої інфраструктури	Зменшення доходів місцевих бюджетів, зростання рівня безробіття, зростання витрат на соціальний захист
Фізична втрата виробничих потужностей фізичними особами-підприємцями	Зменшення кількості потенційних платників податків (ПДФО, єдиного податку)
Зростання заробітної плати військовослужбовцям	Може вплинути на зростання доходів бюджетів місцевих органів самоврядування.

Джерело: власна розробка автора [21,22]

Розмір податку на доходи фізичних осіб прямо залежить від рівня економічного розвитку країни, забезпечення соціальних стандартів та ефективності податкової політики. У зв'язку з цим важко передбачити потенціал приросту даного податку на окремо взятій території до закінчення воєнних дій. Пріоритетним питанням сучасного розвитку України є фінансування воєнних потреб (зброя, комплектуючі, транспортні засоби, засоби особистого захисту, шоломи, лікарські засоби тощо) та належного соціального захисту населення. Тому варто акцентувати увагу на особливостях розподілу доходів органів місцевого самоврядування для

забезпечення подальшого соціально-економічного розвитку кожної окремо взятої територіальної одиниці.

Плата за землю є складовою майнового оподаткування, посідає друге місце у формування доходів бюджетів органів місцевого самоврядування.

У досліджуваному періоді спостерігається поступове зростання надходжень від земельного податку. Так, з 2016 по 2018 рік даний податок щороку зростав на 1,1 млрд грн, з 2018 по 2019 роки надходження від земельного податку зросли на 5,5 млрд грн. У 2020 році спостерігається зниження податку на землю на суму 1,3 млрд грн, проте у 2021 році приріст склав 3,8 млрд грн. Надходження земельного податку у 2021 році є найбільшими у порівнянні з усіма попередніми періодами формування доходів бюджетів органів місцевого самоврядування в Україні.

Зростання плати за землю з 2016 року зумовлено такими факторами[22]:

1. зростання площ, згідно яких проведена грошова оцінка
2. інвентаризація ділянок землі, які були надані в користування чи оренду
3. перегляд умов орендних угод у напрямку зміни розміру орендної плати
4. впровадження сплати податку на лісові землі
5. з 2018 по 2019 роки були прийняті законодавчі зміни щодо особливостей зарахування податку від оренди землі до місцевих бюджетів. Раніше податкові надходження від оренди зараховувались до місцевих бюджетів відповідно до місця реєстрації платника податку-орендаря. Згідно нововведень, податок з оренди земельної ділянки зараховується до бюджету органів місцевого самоврядування, де зареєстровано об'єкт оренди – землю.

Отже, земельний податок як форма майнового оподаткування створює передумови для формування фінансової самостійності органів місцевого самоврядування, має достатній рівень фіскального потенціалу. Для підвищення ефективності його справляння варто частіше здійснювати

переоцінку реальної вартості земельних ділянок, оновлювати існуючі реєстри.

Майновий податок, відмінний від земельної ділянки, є відносно новим податком у структурі доходів органів місцевого самоврядування. Динаміка майнового податку у структурі доходів бюджетів місцевих органів самоврядування зображена на рисунку 2.2.

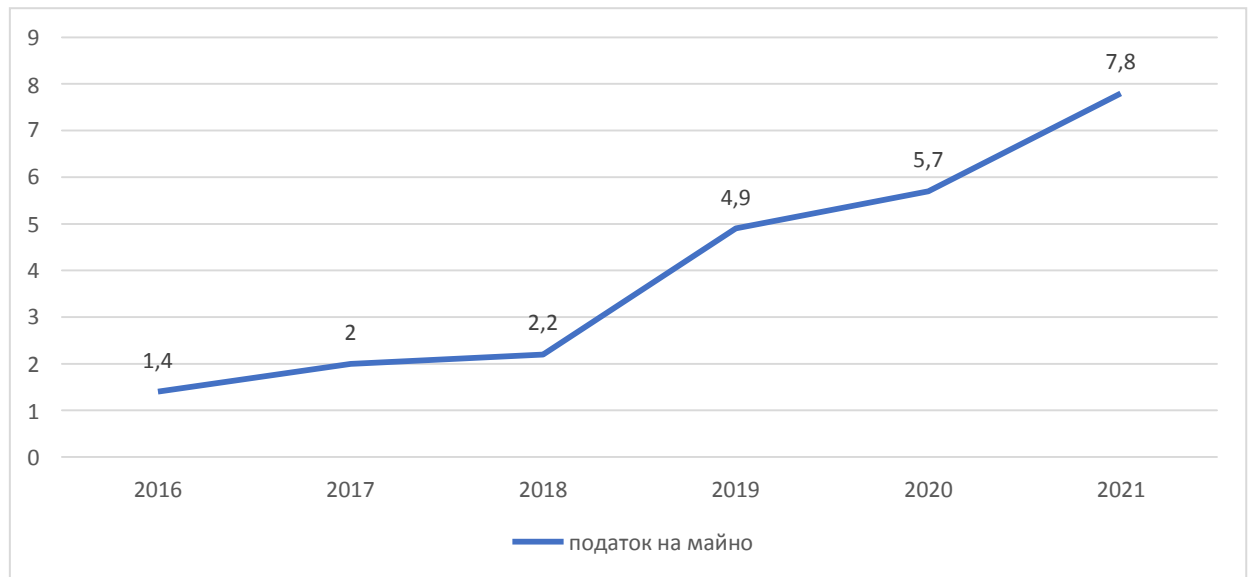

Рис.2.2. Надходження майнового податку відмінного від земельної ділянки з 2016 по 2021 р, млрд грн

Джерело:[21]

З 2016 по 2021 рік спостерігається позитивна динаміка надходжень майнового податку у складі місцевих бюджетів України, за шість років сума податку зросла на 6,4 млрд грн. З 2019 року темпи зростання надходжень даного податку зросли на суму в межах від 0,8 до 2,7 млрд грн. Майнове оподаткування нерухомого майна, відмінного від земельної ділянки, має значний фіскальний потенціал. Проте, на думку експертів, існує ряд факторів, які гальмують його економічну та фіскальну ефективність. До основних із них можна віднести[24, 25]:

- за базу нарахування використовується не ринкова вартість будівель
- оподаткуванню підлягає лише житлова площа
- при оподаткуванні не враховується територіальне розміщення житла, інфраструктура та попит на нього на ринку нерухомості

-не враховується в достатній мірі доходна складова потенційного платника податків.

До основних переваг, які відрізняють майнове оподаткування від інших груп податків можна віднести:

1. забезпечують зростання ефективності використання майна
2. можуть використовуватись у якості економічних стимулів
3. стабільне джерело надходжень в структурі місцевих бюджетів
4. складні для впровадження до їх сплати корупційної складової
5. є об'єкт податкової застави у разі уникнення від сплати майнового податку власником майна тощо[25].

Найменшим за розміром у структурі податкових надходжень бюджетів місцевих органів самоврядування є єдиний податок. З 2018 року приріст податку склав 16,7 млрд грн. Обсяги надходження цього податку залежать від рівня економічного розвитку країни, тому зростання його розміру залежить від рівня економічного зростання регіону.

Акцизний податок у структурі доходів бюджетів органів місцевого самоврядування надходить від реалізації пального, яке обкладається відповідним податком (див. рис. 2.3).

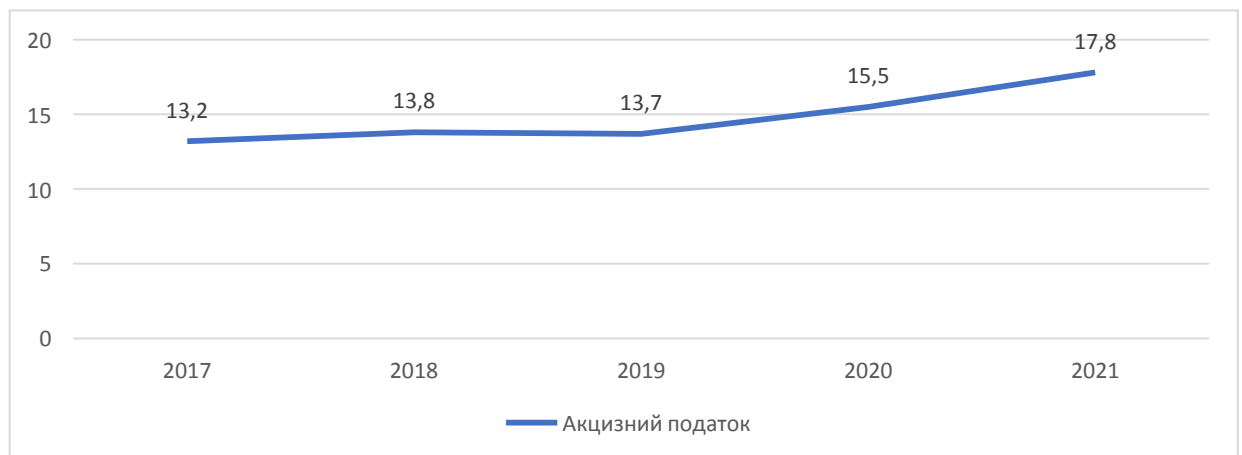

Рис.2.3. Надходження акцизного податку у структурі доходів місцевих бюджетів у 2017-2021 роках, млрд грн

Джерело:[21]

Статистичні дані демонструють поступове зростання даного виду податку у доходах місцевих бюджетів. Так, з 2017 по 2021 роки загальний

приріст податку становив 14,6 млрд грн. У відсотковому співвідношенні розмір акцизного податку у загальній структурі доходів знаходиться в межах від 9,9 до 10,8%. Тобто, дані обсяги надходжень не можна вважати основним бюджетоутворюючим податком, проте їх стабільність складає основу фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Формування надходжень Державного та місцевих бюджетів здійснюється за рахунок як податкових, так і неподаткових платежів. До основних статей таких доходів варто віднести доходи бюджетних установ та доходи від власності та підприємницької діяльності. Структура цих неподаткових надходжень відображена на рисунку 2.4. До такого виду надходжень відносять:

1. доходи від оренди державного майна на рівні місцевих органів самоврядування
2. благодійні пожертвування (внески) громадян та юридичних осіб на користь бюджетних установ
3. доходи, які отримують бюджетні установи в результаті надання послуг, затверджених на законодавчому рівні
4. доходи, отримані у результаті підприємницької активності на базі власності органів місцевого самоврядування тощо[26].

Рис. 2.4. Неподаткові надходження місцевих бюджетів в Україні з 2017 по 2021 роки, млрд грн

Джерело: [25]

Доходи від власності та підприємницької діяльності в структурі місцевих бюджетів мають дуже незначну частку. Починаючи з 2007 року частка даного виду надходжень поступово знижувалась: у 2018 зменшення доходу відбулось на суму 0,4 млрд грн., у 2019 порівняно з 2018 роком різниця становила 0,3 млрд грн. Протягом 2019-2020 років обсяг надходжень був сталим, його розмір становив 1,6 млрд грн. У 2021 році відбулось незначне зростання у порівнянні з попереднім періодом на 0,1 млрд грн.. В цілому спостерігається поступове зменшення надходжень даної категорії у доходах місцевих бюджетів України.

Власні надходження бюджетних установ у загальній масі доходів бюджету становлять близько 16-32%. Не зважаючи на значний обсяг надходження до місцевих бюджетів у абсолютному відношенні є нерівномірними у порівнянні з кожним попереднім періодом. Так, у період з 2017 по 2018 рік спостерігається зростання на рівні 2,3 млрд грн, однак в період з 2018 по 2020 роки надходження бюджетних установ знизились на суму 6 млрд грн. Частково така ситуація пояснюється карантинними заходами, які спровокували певні обмеження. Однак, дана категорія доходів має високу залежність від зовнішніх факторів впливу. У 2021 році ситуація покращилась, це знайшло відображення у зростанні доходів бюджетних установ у розмірі 5,7 млрд грн.

У порівнянні з надходженнями бюджетних установ, які перераховуються до Державного бюджету України, варто відмітити тенденцію до їх щорічного зростання. Протягом 2007-2021 років зростання цього типу доходів зросло на 52,7 млрд, грн. У відносному виразі таке зростання було реалізовано на рівні від 67 до 82%. Така ситуація пояснюється нерівномірним розподілом населення, його доходністю та підходами місцевих органів самоврядування щодо взаємодії з бюджетними установами. Однак, варто відзначити, що даний вид доходів має постійний характер, легко прогнозується та у подальшій перспективі може зростати за рахунок переходу всіх послуг, що надаються бюджетними установами, на платну основу.

Окрема група науковців на основі власних досліджень[29] стверджує, що неподаткові надходження бюджетів усіх рівні можуть мати як активізуючі, так і стримуючі чинники територіального розвитку. Основні гіпотези відображені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Вплив неподаткових надходжень на рівень економічного зростання регіонів

Активізуючі	Стримуючі
Дозволяють прискорити розвиток базових галузей економіки країни	Посилення рівня фінансового тиску на формування капіталу
Забезпечують прискорення розвитку освіти	Порушення з боку органів місцевого самоврядування
Здатні компенсувати ринкові недоліки	Негативні зрушення у функціонування ринку
Поліпшення споживчої ефективності фінансів	

Джерело: [29]

Варто акцентувати, що податки відіграють вирішальну роль у формування бюджетів державного та місцевого рівнів. Проте нерівномірність розвитку та рівня соціального забезпечення окремо взятої території призводить до необхідності вирівнювання соціальної спроможності територій. Тому, для подальшого дослідження варто розглянуту частку власних та залучених бюджетних надходжень у структурі місцевих бюджетів (див. рис. 2.5).

Протягом 2018-2020 років спостерігається тенденція до зменшення частки офіційних трансфертів у структурі бюджетів органів місцевого самоврядування. З 2018 по 2019 рік зниження суми трансфертів становило 38,6 млн грн., з 2019 по 2020 роки-100,1 млн грн. У період з 2020 по 2021 роки спостерігається зростання частки офіційних трансфертів у структурі місцевих бюджетів України на 42,5 млн грн.

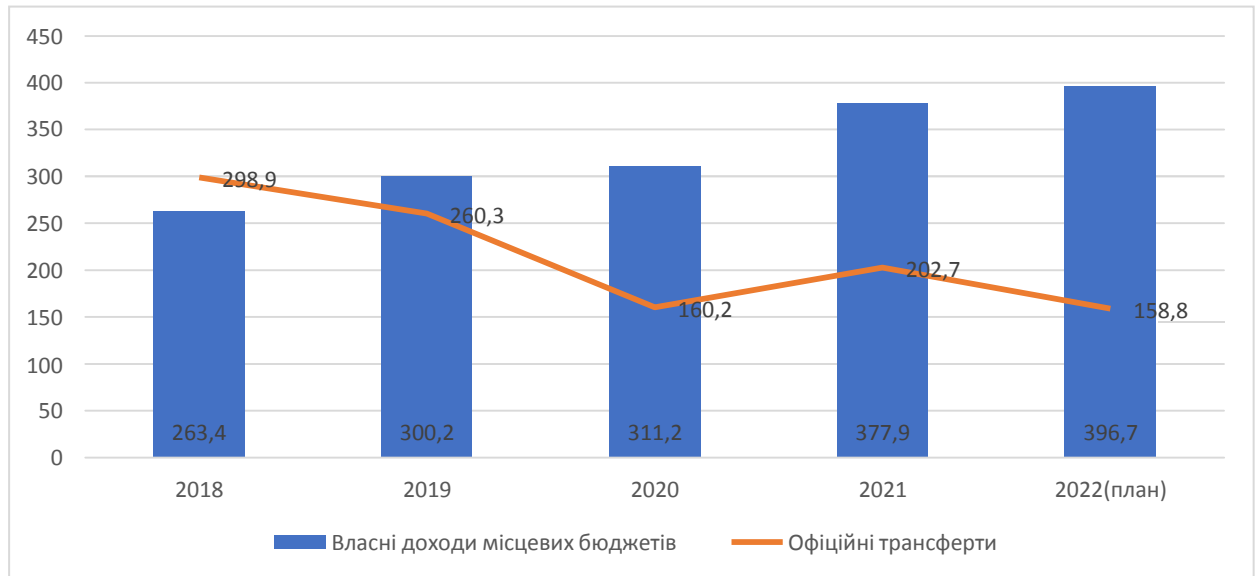

Рис. 2.5. Доходи місцевих бюджетів з урахуванням офіційних трансфертів, млн грн

Джерело: [21]

Обсяг трансфертів з Державного бюджету України з 2016 по 2021 рік становить 8,4 млрд грн., основна їх маса йде на забезпечення потреб місцевих бюджетів, бюджетів обласних територіальних громад та інших територіальних утворень згідно бюджетного законодавства. Зважаючи на суттєву частку бюджетних трансфертів у доходах бюджетів місцевих органів самоврядування можна говорити про недостатній рівень спроможності місцевих бюджетів.

На основі проведеного аналізу варто виділити переваги та недоліки процесів децентралізації, які знайшли своє відображення у формування доходів місцевих бюджетів. До позитивних факторів можна віднести [24]:

- формування процесів фінансової самостійності, надання бюджетам територіальних громад здійснювати прямі міжбюджетні відносини протягом бюджетного процесу;

- зростання кількості податків, які знаходяться у розпорядження місцевих органів самоврядування та збільшення відсоткових ставок

- введення в дію нових видів міжбюджетних трансфертів, зокрема базова дотація, дотації (освітня, медична, реверсна)

- надання можливості місцевим бюджетам розміщувати власні кошти на банківських рахунках, окрім рахунків Державного казначейства України

- органи місцевого самоврядування можуть залучати кошти міжнародних організацій на розвиток соціальної інфраструктури під власні гарантії.

До недоліків централізації відносять наступні пункти:

- поява необхідності перебудови бюджетної системи у зв'язку з появою нових завдань та викликів

- недостатня фінансова спроможність місцевих громад

- неефективне управління місцевими фінансами

- відсутність адміністративних органів контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування тощо.

2.2.Аналіз обсягу, структури видатків місцевих бюджетів

В процесі організації власної діяльності місцеві органи самоврядування зобов'язані виконувати ряд функцій, які покладені на них вищими органами законодавчої влади. Перелік функцій може носити постійний або тимчасовий характер. Виконання владних повноважень залежить від якості формування та розподілу бюджетних ресурсів, акумульованих протягом певного періоду. Доходи та витрати є взаємозалежними поняттями, оскільки від рівня фінансування можуть залежати потенційні надходження. Тому на даному етапі варто приділити увагу особливостям розподілу фінансових ресурсів, який здійснюється на місцевому рівні.

Найбільшу питому вагу у витратах місцевих бюджетів України займає фінансування соціальної сфери. До основних забезпечення з цієї точки зору можна віднести фінансування охорони здоров'я, духовного та фізичного розвитку, соціальний захист та соціальне забезпечення, освіта. Фінансування окремих напрямків соціальної сфери в Україні за рахунок місцевих бюджетів відображено на рисунку 2.6.

Охорона здоров'я є одним із пріоритетних напрямів забезпечення соціального захисту населення країни. В основу даної послуги в Україні закладені такі принципи, як:

- охоплення (загальне)
- справедливість
- відновлення
- збереження здоров'я
- відкритість-прозорість
- підзвітність
- конкурентоспроможність.

Неефективна бюджетно-податкова реформа 2015 року спровокувала приріст податкового навантаження; зростання вартості газу призвело до потреби у зростанні відрахувань на соціальне забезпечення незахищених верств населення. Все це спричинило поступове зменшення частки фінансування на охорону здоров'я у структуру бюджетів місцевого самоврядування[30]. Обсяги фінансування охорони здоров'я відображені на рисунку 2.6.

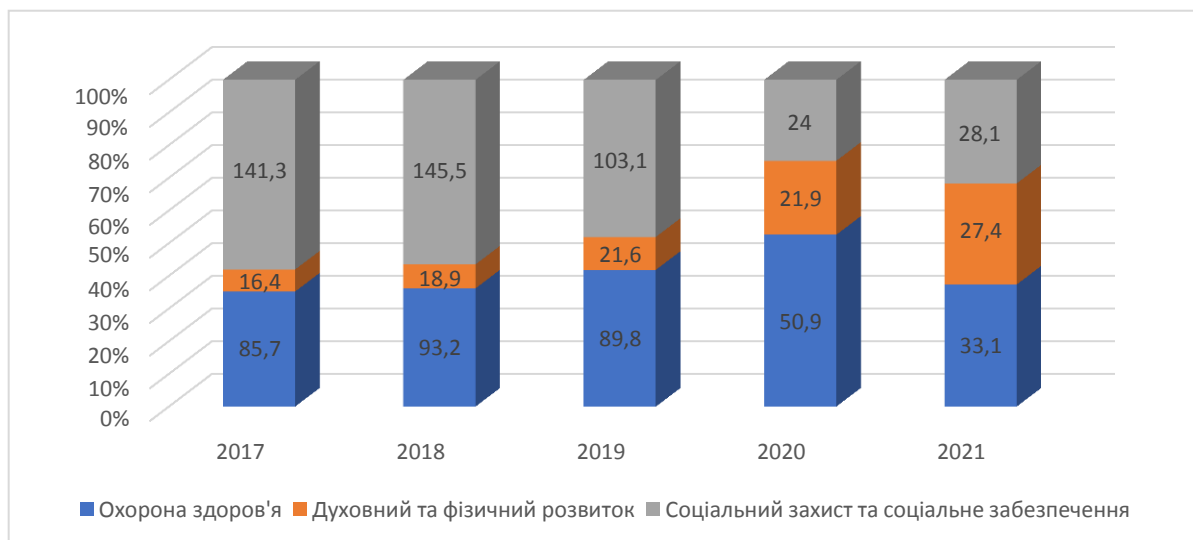

Рис. 2.6. Фінансування соціальної сфери України за рахунок місцевих бюджетів з 2017 по 2021 роки, млрд грн

Джерело:[21]

Протягом 2018-2018 років спостерігається зростання обсягів фінансування охорони здоров'я за рахунок коштів місцевих бюджетів на 7,5 млрд грн. Однак починаючи з 2019 року і по теперішній час обсяг фінансування даного напрямку за рахунок місцевих бюджетів поступово скорочується, загальна сума фінансування зменшилась протягом 3 років на 56,7 млрд грн.

Реформи в бюджетній сфері, пов'язані із децентралізацією, призвели до зменшення субсидій в окремі регіони, що в подальшому може викликати нерівність між територіальними утвореннями в Україні. З Державного бюджету на користь місцевих бюджетів на фінансування охорони здоров'я надано субвенцій у розмірі (138,2 % обсягів бюджетних призначень), з них медичної субвенції-14,5 млрд грн (у відсотковому відношенні дана сума задовольняє 99,8% бюджетних призначень). У період загострення вірусної інфекції COVID-19 за рішенням Кабінету міністрів України було виділено шість субвенцій на користь місцевих бюджетів на суму 4,3 млрд грн[31]. Варто відзначити, що підходи до фінансування охорони здоров'я змінились у 2019 році. Особливості розподілу джерел фінансування відображено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Розподіл джерел фінансування охорони здоров'я

Місцеві бюджети України (за видами органів місцевого самоврядування)	Статті витрат, які фінансуються в обов'язковому порядку та передбачені Бюджетним кодексом
	Додаткове фінансування, визначене на рівні місцевих органів влади
Державний бюджет України (Національна служба здоров'я України)	Оплата на основі декларацій (капіталізаційна)
	Уніфікована базова ставка
	Вікові коефіцієнти
	Наявний коригуючий коефіцієнт гірської місцевості
	Зменшення оплати (20%) в межах понад лімітних декларацій

Джерело:[32]

З огляду на вищезазначені зміни, варто відмітити динаміку до зростання зобов'язань Державного бюджету щодо фінансування охорони здоров'я. Проте, зважаючи на постійний приріст дефіциту Державного бюджету, варто зосередити увагу на альтернативних пошуках джерел фінансування. У світі таким аналогом стало державно-приватне партнерство. Воно дає можливість сформувати альтернативні джерела фінансування та забезпечити надання якісного спектру медичних послуг [30].

Особливе місце у системі видатків місцевих фінансів посідає фінансування закладів освіти. Оскільки освіта є невід'ємною умовою подальшого розвитку суспільних відносин, рівень її забезпечення має бути на відповідному рівні. Інформація щодо рівня фінансування освіти в Україні зображена на рисунку 2.7.

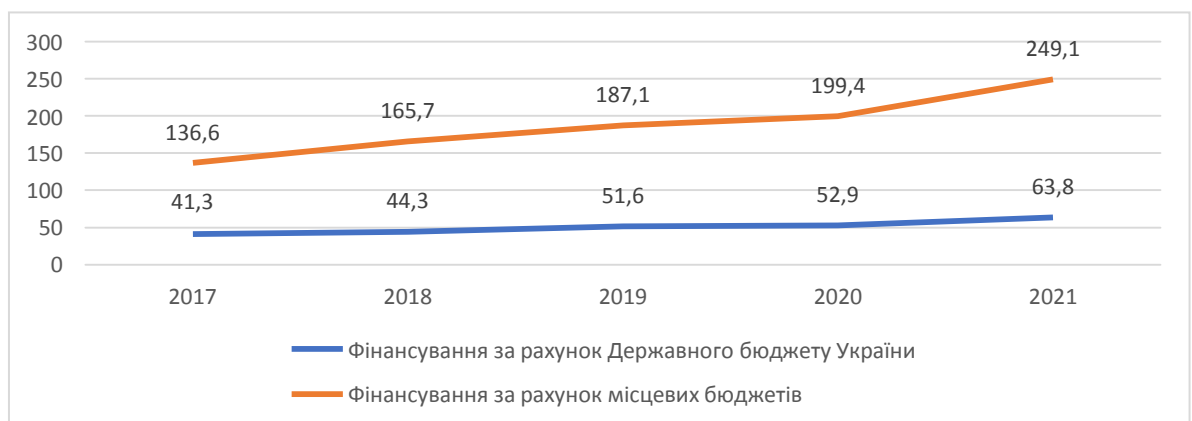

Рис.2.7. Джерела фінансування освіти в Україні 2017-2021 роки, млрд грн

Джерело:[21]

Аналізуючи дані, відображені на рисунку 2.7, можна підсумувати щорічне зростання рівня фінансування освіти в Україні. Така динаміка спостерігається як на державному, так і на місцевому рівнях бюджетної системи. Обсяг видатків на освіту на рівні Державного бюджету України протягом 2017-2021 років зріс на 22,5 млрд грн., щорічне зростання рівня фінансування відбувалось в межах від 2 до 9,8 млрд грн. найбільший приріст припадає на 2020-2021 роки, відносний приріст фінансування склав 20,6%. Структура фінансування освіти у 2020 році відображена в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Розподіл видатків у сфері освіти за видами бюджетів у 2020 році**%**

Напрями фінансування	Зведений бюджет	Державний бюджет	Бюджет АРК Крим, області	Районні бюджети	Бюджети територіальних громад
Дошкільна освіта	100	-	0,2	0,1	99,8
Загальна середня освіта	100	0,3	6,3	-	93,4
Професійна (професійно – технічна) освіта	100	3,2	66,5	-	33,3

Джерело: [21]

У структурі зведеного бюджету України прослідковується тенденція до передачі повноважень у сфері фінансування освіти на місцеві органи самоврядування. Це в першу чергу можна пояснити процесами децентралізації, створення передумов до зростання самостійності та фінансової спроможності регіонів країни. З 2017 по 2021 рік приріст фінансування закладів освіти за рахунок місцевих бюджетів становив 82,4%. У грошовому вираженні протягом п'яти років динаміка фінансування за рахунок місцевих бюджетів збільшилась на 113,0 млрд грн.

Більше 90 відсотків вкладення коштів в освіту використовується на фінансування поточних видатків; з них переважна частина на оплату праці робітників освітніх закладів з урахуванням процесів інфляції. Такий розподіл не здатний забезпечити фінансування необхідних напрямів сфери освіти, зокрема:

- фінансування процесів підвищення рівня знань та професійних навиків працівників закладів освіти
- розширення чи оновлення ресурсної бази
- використання інноваційних технологій у процесі надання освітніх послуг
- відсутність можливості розширення кількісних та якісних характеристик інфраструктури освітніх закладів [38].

У зв'язку з цим варто змінити підходи до процесу фінансування закладів освіти з метою формування автономного простору для надання якісних освітніх послуг, використовуючи різні джерела фінансування.

Наступним видом видатків, які складають вагому частку у структурі фінансування місцевих бюджетів є фінансування соціального захисту та соціального забезпечення населення. Виникнення даної групи видатків у першу чергу пов'язане із соціальною нерівністю населення, різним рівнем соціально-економічного розвитку окремо взятої територіальної одиниці. Джерела фінансового забезпечення соціального захисту відображені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Джерела фінансування видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення

млрд грн

Джерела фінансування	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення +\-
Державний бюджет України	144,5	163,9	218,6	322,7	339,3	194,8
Місцеві бюджети України	141,3	145,5	103,2	23,9	28,1	-113,2

Джерело: [21]

Динаміка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні протягом 2017-2021 років демонструє наступні тенденції:

-зменшення ролі місцевих бюджетів у фінансуванні даної статті видатків. Протягом 5 років фінансування зменшилось на 113,2 млрд грн. Це явище можна пояснити тим фактом, що рішення щодо призначення певних видів допомог приймається на рівні державних служб, фінансування через місцеві бюджети здійснюється у вигляді офіційних міжбюджетних трансфертів.

-зростання ролі Державного бюджету України у фінансуванні витрат соціального призначення. Загальний приріст склав 194,8 млрд грн.

Найбільшою проблемою у процесі фінансування окремих напрямів соціальної політики держави є невідповідність планових та фактичних

показників. На думку Борушок І. І. така негативна тенденція спровокована наступними факторами:

- неефективний механізм планування та прогнозування основних показників бюджетної політики
- неефективне управління бюджетними ресурсами, які перебувають у розпорядженні держави
- недосконалий механізм взаємодії між органами управління [39].

Для зменшення впливу цих факторів на подальший процес фінансування видатків соціального захисту та соціального забезпечення населення варто вжити наступних заходів:

- посилення ролі адресної соціальної допомоги у процесі реалізації соціальних програм
- створення системи виявлення людей, які перебувають у складних життєвих умовах та не мають відповідного фінансового забезпечення
- запровадження моніторингу соціальних програм та виявлення найбільш ефективних інструментів задоволення потреб щодо фінансування соціального захисту та соціального забезпечення з урахуванням особливостей регіонального розвитку.

В системі фінансування витрат соціального спрямування найменша питома вага припадає на забезпечення духовного та фізичного розвитку населення України (див. рис. 2.8). До основних напрямів фінансування на рівні місцевих бюджетів можна віднести:

1. Забезпечення фізичного розвитку населення шляхом встановлення спортивних майданчиків, тренажерів на території паркових зон
2. Підтримка місцевими органами самоврядування спортивних секцій окремих напрямів в межах громади, фінансування спортивних змагань та чемпіонатів.

3. Формування безкоштовних клубів фізичного та розумового розвитку тощо.

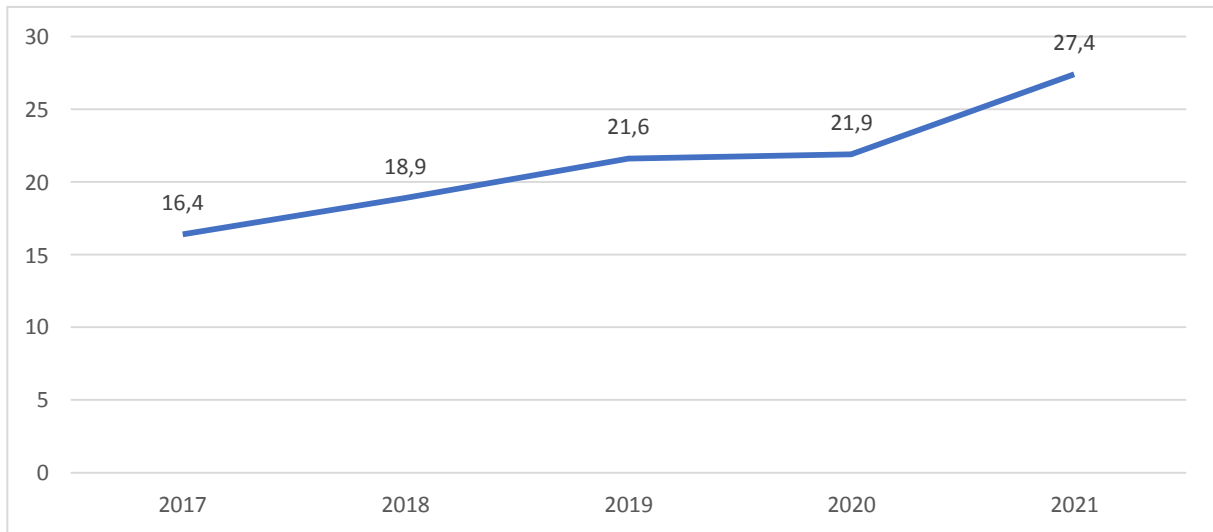

Рис. 2.8. Динаміка фінансування духовного та фізичного розвитку на рівні місцевих бюджетів України з 2017 по 2021р., млрд грн

Джерело: [21]

Забезпечення духовного та фізичного розвитку на рівні місцевих бюджетів характеризується відносною стабільністю. Протягом 2017-2021р. спостерігається незначне щорічне зростання видатків, однак у порівнянні з іншими напрямками витрат, ефективність такого збільшення є незначною. За період, що досліджується, витрати даної сфери зросли на 11 млрд грн, у щорічному розрізі таке зростання здійснювалось у межах від 0,3 до 5,5 млрд грн.

Крім того, варто відзначити зменшення фінансування сфери спортивного розвитку після закінчення олімпіад, що є характерним фактором для України. Кожний приріст фінансування пов'язаний із потенційними спортивними заходами [40]. Тобто фінансування даної соціальної сфери на пряму залежить від факторів зовнішнього середовища та пріоритетів бюджетної політики держави.

Найменшою за обсягами фінансування на державному рівні є сфера

житлово-комунального господарства. До структури комунального господарства відносять: водопостачання, водовідведення міський транспорт, електромережі, теплопостачання тощо [42]. Обсяги фінансування житлово-комунального господарства (ЖКГ) в Україні відображені на рисунку 2.9.

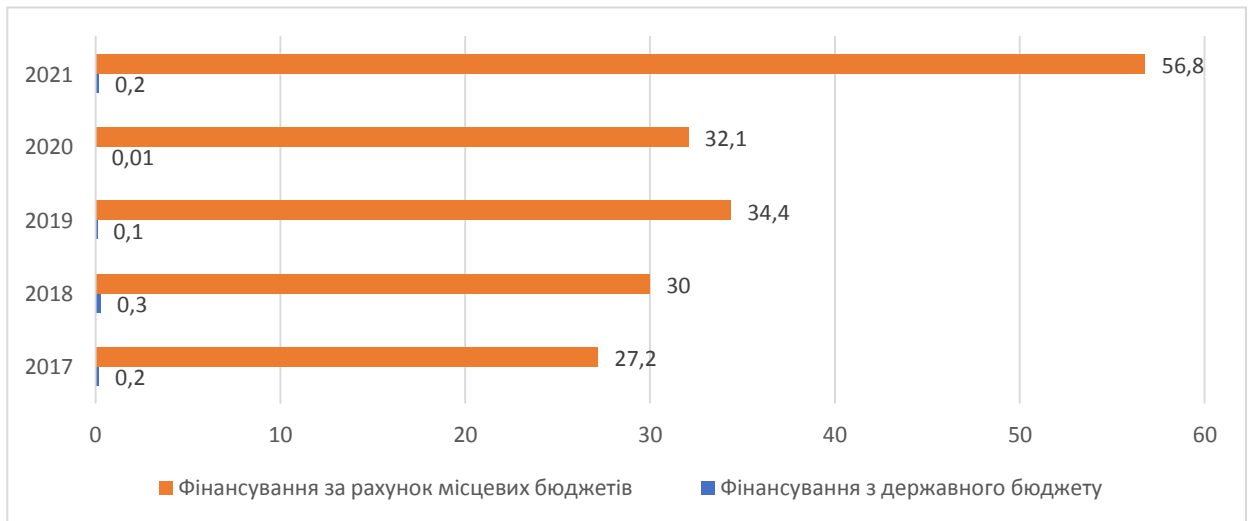

Рис.2.9. Джерела фінансування житлово-комунального господарства на території України з 2017 по 2021 рік, млрд грн

Джерело: [21]

Аналіз діяльності комунальних підприємств у період з 2014 по 2019 роки демонструє наступні тенденції [43]:

- висока частка збитковості підприємств комунальної форми власності
- низький рівень прибутку
- велика частка дебіторської заборгованості у активах комунальних підприємств
- зростання кількості комунальних підприємств попри негативний фінансовий результат
- наявні борги населення за отримані послуги
- оподаткування підприємств комунальної власності прибутковим податком, який зараховується у доходи бюджетів місцевих органів самоврядування.

З огляду на вищезазначене можна припустити наявність корупційних

схем, спрямованих на відмивання бюджетних коштів на рівні місцевих органів самоврядування [41].

На разі відсутня щорічна інформація щодо формування видатків протягом 2022 року. Однак, можна провести порівняльну характеристику за чотири місяці 2022 року у порівнянні з 2021 роком, визначити характерні особливості (див. табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Динаміка видатків за січень-квітень 2022 року у порівнянні з
2021 роком, млн грн**

Галузь	Бюджети						
	м.Київ	Обласні	Районні	Міські	Селищні	Сільські	Разом
Порядок та безпека	-0,6	+186,8	+34,2	+664,6	+65,7	+101,1	+1051,7
Охорона природи	+0,1	-37,8	-0,3	-54,3	-13,7	-26,9	-132,9
ЖКГ	+1816,1	+157,7	-0,5	+1753,4	+25,0	+18,3	+3770,1
Охорона здоров'я	-141,4	+303,3	-13,7	+187,6	+43,2	+66,8	+445,8
Духовний та фізичний розвиток	+25,5	-220,2	-22,5	-12	-14,6	+3,8	-240,0
Освіта	-640	+169,8	-34,3	+1463,3	+46,1	+407,0	+1411,7
Соціальний захист	-390,0	+95,7	-36,2	+507,0	+56,8	+82,2	+315,6

Джерело: [42]

В системі витрат місцевих бюджетів протягом чотирьох місяців 2022 року спостерігається приріст витрат на забезпечення порядку та безпеки, житлово-комунального господарства освіти. Таки приріст у переважній більшості забезпечується за рахунок міжнародних траншів, оскільки за умов військового стану країн не здатна здійснювати фінансування за власний рахунок.

Зменшення витрат спостерігається в напрямку фінансування охорони навколишнього середовища на всіх рівнях бюджетної системи України. За 4 місяці витрати скоротились на 132,9 млн грн. В цілому варто зазначити, що на даному етапі в Україні є два пріоритетних напрями фінансування: забезпечення обороноздатності та соціальний захист та соціальне

забезпечення в тому числі і фінансування заробітної плати працівникам бюджетних установ.

Місцеві фінанси в структурі державних фінансів країни відіграють важливу роль у регіональному розвитку. Проте, постійне зростання витрат провокує пошук нових джерел фінансування. Варто пам'ятати, що доходи і витрати є взаємопов'язаними категоріями: від ефективності розподілу витрат залежить потенційна доходність кожної адміністративної одиниці. Тому оптимізація місцевих фінансів пов'язана із двома факторами розвитку: мінімізація витрат та пошук альтернативних джерел фінансування поточних потреб.

Крім того, в умовах воєнного часу за умов невизначеності не можна використовувати традиційні джерела нарощення доходу, оскільки вони не здатні забезпечити отримання 100% ефекту. Тому варто зосередити увагу на утриманні сталого економічного розвитку місцевих фінансів, мінімізуючи поточні витрати без втрат ефективності. З цією метою варто розглянути напрями оптимізації бази формування місцевих фінансів, надати пропозиції щодо їх зростання.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗШИРЕННЯ БАЗИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ

Фінанси місцевих органів влади в Україні формуються на основі формування та перерозподілу бюджетних коштів на державному та місцевому рівнях. З кожним роком потреби суспільства зростають, що провокує пошук додаткових джерел фінансування та можливості скорочення поточних витрат. Найбільшу питому вагу в структурі місцевих фінансів займають податкові надходження.

Зважаючи на світовий досвід, у структурі бюджетів місцевого рівня існує велика кількість податків, які регулюються та встановлюються місцевими органами влади самостійно. Існують певні обмеження щодо максимальних ставок оподаткування, однак межі бюджетних повноважень бюджетів місцевих громад значно ширші. На основі проведеного аналізу та фіскального потенціалу місцевих податків в Україні варто звернути увагу на майновий податок. Незважаючи на його невеликий розмір в Україні, його ефективність доведена на теренах розвинених країн. Тому, для зростання його фіскальної ефективності варто[45]:

- оподаткування комерційної власності за підвищеними податковими ставками

- врахування у процесі нарахування податку на житлові будинки наступних факторів: ринкова вартість майна, розташування майна, наявність інфраструктури та рівня доходу власника

- створення єдиного центру з оцінки майна, відмінного від земельної ділянки, з урахуванням реєстрів щодо права власності

- створення єдиної бази даних щодо відслідковування права власності, зміни ринкової вартості та якісних параметрів потенційних об'єктів оподаткування.

Крім того, світовий досвід свідчить про високу фіскальну ефективність універсальних акцизних податків. У зв'язку з цим на рівні місцевих органів самоврядування варто встановити наступні види акцизів:

- закріпити на законодавчому рівні право місцевих органів самоврядування стягувати акцизний податок з алкогольних напоїв, що реалізуються на території, підпорядкованій місцевим радам

- внести до списку підакцизних товарів такі продукти, які мають негативний вплив на здоров'я людини, сприяють появі шкідливих звичок та користуються високим рівнем попиту.

Неподаткові надходження у структурі місцевих бюджетів України у порівнянні з податками мають значно нижчий фіскальний потенціал, однак у довгостроковій перспективі можуть забезпечити надійне та стабільне джерело бюджетних надходжень. Для зростання надходжень бюджетних установ на місцевому рівні варто збільшити перелік послуг на платній основі з урахуванням специфіки та термінів виконання вище перелічених послуг, залежно від складності кожної послуги. При цьому потрібно забезпечити наявність електронних черг, можливість отримання довідок в електронному форматі, надання електронним документам рівного права поряд з паперовими носіями.

Для зменшення частки видатків на охорону здоров'я варто жити наступних заходів:

- потрібно сформувати поетапний механізм надання гарантованих послуг у сфері охорони здоров'я та внесення відповідних змін до Бюджетного кодексу України

- розширити сферу діяльності Національної служби здоров'я України в регіональному напрямку для зростання ефективності фінансування медичних послуг

- формування комплексу взаємозв'язків між центральними органами влади для спрощення їх взаємодії

- розробка комплексних методик оцінювання якості фінансування охорони здоров'я

- затвердити чіткий порядок фінансування закладів охорони здоров'я на місцевому рівні для підвищення якості послуг та уникнення корупційної складової

- оптимізувати кількість закладів охорони здоров'я з урахуванням територіальної структури місцевості та транспортних зав'язків з метою надання гарантованого переліку послуг

- зміна механізму державних закупівель з використанням інноваційних програмних продуктів тощо [30].

Фінансування освіти має важливу роль у розвитку нації. Від якості освітнього процесу та рівня знань залежить подальший розвиток науково-технічного потенціалу, рівень культурного та інтелектуального розвитку. Аналіз статистичних даних свідчить, що переважна більшість фінансового забезпечення закладів освіти покладена на місцеві бюджети, щорічний рівень освітнього фінансування постійно зростає. На основі цього варто відзначити потребу зміни системи фінансування освітніх закладів. У світовій практиці використовують три моделі фінансового забезпечення закладів освіти:

1. Бюрократична модель, яка передбачає фінансування закладів освіти лише за рахунок державних коштів. До позитивних моментів такої моделі фінансування можна віднести контроль органів державної влади щодо фінансових активів навчальних закладів та якості наданих ними послуг. Однак, існує і ряд негативних аспектів: відсутність інституційної та академічної свободи закладів освіти; обсяги фінансування визначаються без урахування поточних змін; кожне фінансове рішення передбачає складну процедуру узгодження, що не дає своєчасно реагувати на поточні складнощі протягом звітного року.

2. Колегіальна модель, фінансування закладів вищої освіти фінансується за рахунок держави, але дозволяється альтернативне фінансування через плату за навчання, гранти, науково-дослідну роботу приватних інвесторів

тощо. До переваг такої форми фінансування варто віднести автономність закладів освіти у прийнятті фінансових рішень та виборі пріоритетних напрямів розвитку закладу.

3. Ринкова модель, передбачає тісну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, включаючи необхідність обов'язкового залучення приватних джерел фінансування.[33, 34]. Тобто, поруч із державним фінансуванням активізується фінансування приватного сектору, зокрема:

- плата за контрактну форму навчання у закладах вищої освіти
- залучення грантів
- спонсорські внески
- розробка науково-дослідних тем на платній основі на замовлення державних та приватних структур тощо.

Така форма фінансування є позитивною з кількох причин. По перше, це дозволить знизити витрати державного та місцевих бюджетів та використати їх для фінансування економічного розвитку регіонів. З іншого боку, приватне фінансування дозволить збільшити межі самостійності фінансових закладів щодо фінансування поточних видатків та розвитку перспективних напрямів діяльності.

Підсумовуючи вищевказане, варто виділити основні фактори, які мають безпосередній вплив на формування доходів місцевих бюджетів на сучасному етапі розвитку:

-воєнні дії на території країни зумовили руйнування економічної та соціальної інфраструктури, що зумовило зниження податкової бази місцевих бюджетів у розрізі окремих податків. Виключенням є податок на доходи фізичних осіб, який у порівнянні з попередніми періодами значно зріс. Це пояснюється зростанням рівня заробітної плати військовослужбовців, які підходять підготовку або знаходяться в зоні бойових дій.

-відсутність достатньої міри зацікавленості місцевих органів самоврядування щодо зростання доходності місцевих бюджетів

-наявність тіньової економіки, обсяги якої не можна прорахувати однак вона чинить безпосередній вплив на формування офіційних доходів та податкових надходжень

-наявність у структурі доходів місцевих бюджетів податків, які не мають логічного змісту. Мова йде про податок з комунальних підприємств, які згідно звітних даних у переважній більшості є збитковими, проте чисельність таких підприємств постійно зростає. Це змушує до формування висновків щодо наявних корупційних схем.

-відсутність прозорого механізму розподілу та використання бюджетних коштів, що провокує їх нецільове використання

-високий ступінь залежності від офіційних трансфертів, що призводить до недостатнього рівня фінансової самостійності регіонів

-недосконала законодавча база щодо впливу місцевих органів самоврядування на запровадження місцевих податків залежно від потреби та встановлення відповідних податкових ставок тощо.

Підсумовуючи вищевказане, варто відзначити, що місцеві фінанси – рушійна сила розвитку кожної окремо взятої території. Від ступеня їх розвитку та ефективності взаємодії суб'єктів бюджетних відносин на місцевому рівні залежить подальший поточний та перспективний розвиток, рівень економічного зростання та соціальний статус населення. Це зумовлює високий ступінь відповідальності органів місцевого самоврядування, передбачає наявність чітких фіскальних та розподільчих механізмів.

За умов сучасності створити умови для зростання доходної бази місцевих бюджетів досить складно. Тому, на нашу думку, варто акцентувати увагу на забезпечення фінансової стійкості регіонів, створенні передумов для подальшого економічного зростання. Підвищення податків в умовах війни в Україні може мати вкрай несприятливі наслідки, створити передумови для загострення конфліктів у сфері соціально незахищеного населення. Основне завдання місцевих фінансів-створення передумов майбутнього відновлення та розвитку громади.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків, що спрямовані на досягнення поставленої мети та вирішення основних завдань. Основні з них такі:

1. Під місцевими фінансами розуміють сукупність форм і методів створення фондів фінансових ресурсів для забезпечення органами місцевого самоврядування виконання покладених на них функцій у галузі економічного і соціального розвитку територій. Пріоритетним завданням та основною невід’ємною функцією органів місцевого самоврядування стає системне управління фінансами регіону.

Дана система як об’єкт управління має складатись з відносно самостійних підсистем: підсистеми формування і нарощування фінансового потенціалу; підсистеми фінансових ресурсів; підсистеми місцевого бюджету.

2. Вивчено, що побудова регіональних та місцевих фінансів і основа фінансових взаємин між ними. Система регіональних та місцевих фінансів має бути побудована за принципами субсидіарності у наданні суспільних благ, територіальної і часової відповідності споживачів суспільних благ платникам податків, на основі обґрунтування потреб в суспільних благах, максимальної диверсифікації доходів, достатності податкових повноважень, обмеженого впливу фінансового вирівнювання з «центру», договірних відносин, забезпечення конкурентних умов між виробниками суспільних благ, максимального залучення населення.

3. В результаті проведеного аналізу з’ясовано, що протягом 2018-2020 років спостерігається тенденція до зменшення частки офіційних трансфертів у структурі бюджетів органів місцевого самоврядування. З 2018 по 2019 рік зниження суми трансфертів становило 38,6 млн грн., з 2019 по 2020 роки-100,1 млн грн. У період з 2020 по 2021 роки

спостерігається зростання частки офіційних трансфертів у структурі місцевих бюджетів України на 42,5 млн грн.

Обсяг трансфертів з Державного бюджету України з 2016 по 2021 рік становить 8,4 млрд грн., основна їх маса йде на забезпечення потреб місцевих бюджетів, бюджетів обласних територіальних громад та інших територіальних утворень згідно бюджетного законодавства. Зважаючи на суттєву частку бюджетних трансфертів у доходах бюджетів місцевих органів самоврядування можна говорити про недостатній рівень спроможності місцевих бюджетів.

На основі проведеного аналізу варто виділити переваги та недоліки процесів децентралізації, які знайшли своє відображення у формування доходів місцевих бюджетів. До позитивних факторів можна віднести: формування процесів фінансової самостійності, надання бюджетам територіальних громад здійснювати прямі міжбюджетні відносини протягом бюджетного процесу; зростання кількості податків, які знаходяться у розпорядженні місцевих органів самоврядування та збільшення відсоткових ставок; введення в дію нових видів міжбюджетних трансфертів, зокрема базова дотація, дотації (освітня, медична, реверсна); надання можливості місцевим бюджетам розміщувати власні кошти на банківських рахунках, окрім рахунків Державного казначейства України; органи місцевого самоврядування можуть залучати кошти міжнародних організацій на розвиток соціальної інфраструктури під власні гарантії.

До недоліків централізації відносять наступні пункти: поява необхідності перебудови бюджетної системи у зв'язку з появою нових завдань та викликів; недостатня фінансова спроможність місцевих громад; неефективне управління місцевими фінансами; відсутність адміністративних органів контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування тощо.

4. Місцеві фінанси в структурі державних фінансів країни відіграють важливу роль у регіональному розвитку. Проте, постійне зростання витрат проковує пошук нових джерел фінансування. Беручи до уваги, що доходи і

витрати є взаємопов'язаними категоріями: від ефективності розподілу витрат залежить потенційна доходність кожної адміністративної одиниці. Тому оптимізація місцевих фінансів пов'язана із двома факторами розвитку: мінімізація витрат та пошук альтернативних джерел фінансування поточних потреб. В системі фінансування витрат соціального спрямування найменша питома вага припадає на забезпечення духовного та фізичного розвитку населення України.

До основних напрямів фінансування на рівні місцевих бюджетів можна віднести: забезпечення фізичного розвитку населення шляхом встановлення спортивних майданчиків, тренажерів на території паркових зон; підтримка місцевими органами самоврядування спортивних секцій окремих напрямів в межах громади, фінансування спортивних змагань та чемпіонатів; формування безкоштовних клубів фізичного та розумового розвитку тощо.

5. Виділено основні фактори, які мають безпосередній вплив на формування доходів місцевих бюджетів на сучасному етапі розвитку: воєнні дії на території країни зумовили руйнування економічної та соціальної інфраструктури, що зумовило зниження податкової бази місцевих бюджетів у розрізі окремих податків. Виключенням є податок на доходи фізичних осіб, який у порівнянні з попередніми періодами значно зріс. Це пояснюється зростанням рівня заробітної плати військовослужбовців, які підходять підготовку або знаходяться в зоні бойових дій; відсутність достатньої міри зацікавленості місцевих органів самоврядування щодо зростання доходності місцевих бюджетів; наявність тіньової економіки, обсяги якої не можна прорахувати однак вона чинить безпосередній вплив на формування офіційних доходів та податкових надходжень; наявність у структурі доходів місцевих бюджетів податків, які не мають логічного змісту. Мова йде про податок з комунальних підприємств, які згідно звітних даних у переважній більшості є збитковими, проте чисельність таких підприємств постійно зростає. Це змушує до формування висновків щодо наявних корупційних схем; відсутність прозорого механізму розподілу та використання бюджетних

коштів, що провокує їх нецільове використання; високий ступінь залежності від офіційних трансфертів, що призводить до недостатнього рівня фінансової самостійності регіонів; недосконала законодавча база щодо впливу місцевих органів самоврядування на запровадження місцевих податків залежно від потреби та встановлення відповідних податкових ставок тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Зміни до Закону України від 15.03.2016 // Уряд. кур'єр. №1. рп / 2016. (Дата звернення: 17.08.22 р.)
2. Луніна І. О., Бондарук Т. Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посіб. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. 304 с.
3. Місцеві фінанси: підручник / авт. кол.; за ред. О. Б. Жихор, О. П. Кириленко; рец.: О. О. Лапко, В. В. Глущенко, М. А. Садиков. – Київ : УБС НБУ, 2015. – 579 с.
4. Місцеві фінанси та перспективи поглиблення фінансової децентралізації в Україні [Монографія] / І.С. Волохова. Одеса: Атлант, 2014. 462 с.
5. Василик О. Д. Теорія фінансів[Текст]: підручник/О. Д. Василик. К. :НІОС,2000.355с.
6. Базилевич В. Д. Державні фінанси [Текст]: навч. посіб. / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик. К. : Атака, 2002. С. 93.
7. Енциклопедія державного управління [Текст] : в 8 т. Т. 5: Територіальне управління / наук.-ред. кол.: О. Ю. Амосов, О. С. Ігнатенко (співголова) [та ін.]. Харківський регіональний державного управління Національної академії державного управління України. Х. : Вид.-во ХарРІДУ “Магістр”, 2011. 408 с.
8. Круш П. В. Національна економіка: регіональний та муніципальний рівень [Текст] : підручник / П. В. Круш, О. О. Кожемяченко. К. : Центр учб. л-ри, 2011. 320 с.
9. Кравченко О. О. Місцеві фінанси [Текст]: навч. посіб. / О. О. Кравченко. К.: ДЕТУТ, 2009. 157 с.
10. Ніколаєва О. М. Місцеві фінанси [Текст]: навч. посіб. / О. М. Ніколаєва. К. : Центр навчальної літератури, 2013. 354 с.
11. Теорія фінансів [Текст]: підручник / за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К.: Центр учбової літератури, 2010. С. 22.

12. Муніципальні фінанси: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Марія Сидорович. Київ: НаУКМА, 2021. 68 с. (Серія «Могилянський підручник»).
13. Місцеві фінанси»: Навч. посібник / Т. Г. Бондарук. К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство, 2013. 529 с.
14. Мунько А. Місцеві фінанси: розвиток теоретичних основ. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 1/2 (46/47). Ч. 2. С. 84-91
15. Волохова І.С. Вектори поглиблення фінансової децентралізації в Україні. *Економіка України*. 2020. № 1 (698). С. 48-55.
16. Волохова І.С. Вектори зростання надходжень до місцевих бюджетів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. № 23. Ч.І. 2019.С. 39-42.
17. Закон України «Про органи самоорганізації населення» від 11.07.2001 № 2625-III // Верховна Рада України/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text> (Дата звернення: 25.08.22 р.)
18. Лондар С.Л., Тимошенко О.В. Фінанси: навч. посіб. Вінниця: Нова Книга, 2009. 384 с
19. Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/2456-17> (Дата звернення: 25.08.22 р.)
20. Шкуріна Л. Б. Аналітичний звіт за результатами оцінювання ефективності застосування окремих законодавчих актів щодо децентралізації влади в Україні. 2020. URL: <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/42258.pdf> (дата звернення 26.08.2022)
21. Офіційний сайт Міністерства розвитку громад та територій України. URL: <https://www.minregion.gov.ua/about/> (дата звернення 26.08.2022)
22. Дегтяр А.О., Гончаренко М.В. Плата за землю як складова майнового оподаткування: роль у формуванні місцевих бюджетів та резерви збільшення надходжень. URL:

http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/7784/1/ilovepdf_com-341-349.pdf (дата звернення 28.08.2022).

23. Дяченко С.А. Аналіз розвитку інституту місцевих бюджетів в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 8. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2021/13.pdf (дата звернення 28.08.2022).

24. Когут Ю.М., Ковач-Румп Г.Л. Фінансова децентралізація в Україні та її вплив на формування місцевих бюджетів: досягнення і недоліки. *Ефективна економіка*. 2021. №9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/77.pdf (дата звернення 29.08.2022)

25. Статистичний збірник: «Бюджет України 2021» підготовлено відділом статистики державних фінансів Департаменту державного бюджету Міністерства фінансів України. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. UR: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (дата звернення 29.08.2022)

26. Коваль Л.В., Мазур А.М., Особливості аналізу доходів та витрат розпорядників бюджетних коштів. *Ефективна економіка*. 2021. №10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9430> (дата звернення 29.08.2021)

27. Сидор І.П. Неподаткові надходження в контексті наповнення Державного та місцевих бюджетів України. *Світ фінансів*. 2019. № 3. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/556/564> (дата звернення 29.08.2022)

28. Бак Н.А. Неподаткові доходи бюджетів: функціональне призначення та можливості його активізації. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2021. Випуск 830. URL: <file:///C:/Users/ASUS/Downloads/148-%23%23default.genres.article%23%23-465-1-10-20210617.pdf> (дата звернення 01.10.2022)

29. Wang Q., Wang Z. Empirical analysis of the impact of government non-tax revenue on economic growth. *Contemporary finance*, 2009, № 12, p. 30-35;

Wang, Q. Research on the relationship between government non-tax revenue and economic growth. Beijing : Science Press, 2011.

30. Гавриченко Д.Г., Козирєва О.В., Попова Т. О., Сергієнко Л.В. Механізм фінансування охорони здоров'я України в умовах трансформацій. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2022. №1. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3674/3467> (дата звернення 01.10.2022)

31. Звіт про виконання Закону України Про Державний бюджет України на 2020 рік»: постанова Верховної Ради України від 18 червня 2021 року No 1567-IX /Верховна Рада України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1567-20#Text> (дата звернення 02.10.2022)

32. Криничко Л. Р. Державне управління системою охорони здоров'я в умовах реформування: проблеми теорії та методології: монографія. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2020. 320 с.

33. Удосконалення фінансування системи освіти України як передумова успішного реформування: монографія / за ред. С. Л. Лондара; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2021. 274 с.. <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/finansuvannya-osviti-2021.pdf> (дата звернення 02.10.2022)

34. Лукашенко Л.В. Фінансування закладів загальної середньої освіти в умовах децентралізації: проблеми та перспективи розвитку. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2021. Випуск 3 (83). URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/3_83_2021_ukr/11.pdf (дата звернення 02.10.2022).

35. Сисюк С., Хорунжак Н. Архітектоніка механізму фінансування освіти в сучасних умовах і шляхи рішення проблеми його альтернатив в обліку. *Economic Analysis*. 2021. №1. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/download/1906/6565656976> (дата звернення 02.10.2022)

36. Глухова В. І. Фінансування видатків бюджету на вищу освіту в Україні. Ефективна економіка. 2020. №5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7934> (дата звернення 02.10.2022)
37. Загірняк Д. М. Методологічні засади реновації державного фінансування закладів вищої освіти. Ефективна економіка. 2018. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6567> (дата звернення 02.10.2022)
38. Казюк Я. Фінансова децентралізація і бюджети перших 159 об'єднаних громад в деталях. Децентралізація дає можливості. 2016. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/5244> (дата звернення 02.10.2022)
39. Борушок І.І. Функції та роль видатків бюджету у забезпеченні соціального захисту населення. *Економічний простір*. 2021. № 169. URL: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/887/859> (дата звернення 05.10.2022)
40. Іртищева І., Криленко В., Романенко С. Фінансування спортивно-оздоровчої діяльності на макро та мезорівнях. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. №2. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/download/2065/6565657095> (дата звернення 05.10.2022)
41. Загірняк Д.М., Глухова В.І., Кравченко Х.В. Діяльність комунальних підприємств і їх фінансове забезпечення в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2021. №1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/14.pdf (дата звернення 05.10.2022)
42. Онищук І. Виконання видатків місцевих бюджетів за чотири місяці 2022 року. Шведсько-Український проєкт «Підтримка децентралізації в Україні». URL: <https://cutt.ly/B0pnYAz> (дата звернення 05.10.2022)
43. Глухова В. І., Гомулко Н. В. Комунальний кредит як джерело фінансового забезпечення розвитку територіальних громад. *Modern Economics*. 2020. № 21. С. 19-25.

44. Бачо Р.Й., Пойда-Носик Н.Н., Потокі Г.Ф. Перспективні напрямки реформування системи місцевого оподаткування України. Економіка та суспільство. 2021. Випуск 30. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/606/580>

(дата звернення 09.10.2022)

45. Гостєва О.Ю. Місцеві податки в зарубіжних країнах: досвід та напрями застосування в Україні. Економіка та право. 2016. №3. URL: <https://cutt.ly/l0pT6et> (дата звернення 09.10.2022)

ВІДГУК
на кваліфікаційну роботу

здобувачки вищої освіти Державного податкового
університету

Давиденко Олександри Василівни

**На тему: «Місцеві бюджети і проблеми їх
формування в Україні»**

Обсяг виконаної роботи Випускна кваліфікаційна (проект) робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.. Загальний обсяг роботи – 44 сторінки, у т.ч. 1 таблицю, 15 рисунків. Список використаних джерел налічує 45 найменувань.

Загальна характеристика. В роботі на достатньому рівні обґрунтовано актуальність теми. Чітко визначенні об'єкт і предмет дослідження. Зміст роботи добре структуровано. В дипломній роботі досліджено економічну сутність та еволюцію розвитку місцевих фінансів; узагальнено теоретичні засади структуризації фінансових відносин органів місцевого та регіонального самоврядування; проаналізовано формування джерел фінансування видатків місцевих бюджетів; здійснено аналіз обсягу, структури доходів регіональних бюджетів; розроблено напрями розширення бази формування місцевих фінансів. Автор роботи вдало використовує для ілюстрації та узагальнення дослідженого матеріалу таблиці, рисунки, що також позитивно характеризує роботу.

Наукове і практичне значення роботи. Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні напрямів розширення бази формування місцевих фінансів.

Оцінка роботи здобувачки вищої освіти Давиденко О.В. здатна до аналітичної роботи, сумлінно ставилася до написання дослідження. Матеріал викладений в логічній послідовності, тема розкрита. За змістом і оформленням робота виконана згідно методичних вказівок. Рекомендується до захисту з оцінкою відмінно (45 балів).

Керівник дипломної роботи_к. е. н., доцент М.Д.Бедринець

«_21_» ____01_____2023 р.

Висновок кафедри про кваліфікаційну (проект) роботу

Випускна кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти

Давиденко Олександри Василівни

(прізвище, ініціали)

після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «23» 01 2023 № 9 допущена/не допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри публічних фінансів

Тетяна КОЛЯДА

РЕЦЕНЗІЯ
на кваліфікаційну роботу (проект)
здобувача вищої освіти Державного податкового університету
Давиденко Олександри Василівни
(прізвище, ім'я, по батькові)

Місцеві бюджети і проблеми їх формування в Україні
(назва теми)

Актуальність теми. Ключовими питаннями на сьогодні виступають основи розподілу місцевих бюджетів, які в силу проведення реформи бюджетної децентралізації набули змін у контексті розширення повноважень органів місцевого самоврядування та зміни моделі міжбюджетних відносин.

Відносини фінансового характеру місцевого самоврядування та органів державного управління, основних суб'єктів муніципального господарювання, жителів регіону та усіх зацікавлених сторін, які стосуються створення процесів формування, розвитку та використання їх фінансового потенціалу базуючись на основі принципів системного управління задля досягнення цілей і завдань фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку, повинні реалізовуватись у системі управління місцевими фінансами.

Наукова новизна. В роботі проведено ґрунтовний аналіз формування і виконання місцевого бюджету в умовах проведення і реалізації реформи бюджетної децентралізації. Запропоновано ряд напрямів удосконалення даної проблематики.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу. В роботі ґрунтовно досліджено місцеві бюджети та охарактеризовано їх структуру і динаміку доходної частини та напрями фінансування видатків протягом останніх років. Дане дослідження базується на статистичних даних та добре проілюстроване. Основними джерелами інформації були сайт Міністерства фінансів України, Державне казначейство України та сайт Децентралізація.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність у роботі підприємства, установи, організації, МФУ України. В кваліфікаційній роботі розроблено ряд рекомендацій щодо формування і фінансування доходів та видатків місцевого бюджету. Основні пропозиції враховують низку рекомендацій щодо зміцнення доходної частини місцевого бюджету в умовах проведення реформи бюджетної децентралізації та воєнного стану України. Ці пропозиції можуть бути використані на практиці щодо усунення негативних наслідків на формування і фінансування місцевих бюджетів на подальшу перспективу.

Наявність недоліків: серйозних недоліків у роботі не виявлено.

Загальний висновок і оцінка роботи. Робота виконана на високому теоретичному і практичному рівні згідно встановлених методичних та практичних вимог до написання дипломних (кваліфікаційних) робіт. З огляду на це робота претендує на оцінку «відмінно».

Рецензент: к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Національна академія статистики, обліку та аудиту
(науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи)

(підпис, М.П.)

Л.М. Богріновцева
(ініціали, прізвище)

2023 р.